

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька
політехніка»

Факультет соціальних наук
(повне найменування факультету)

Психологія
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

бакалавр
(ступінь вищої освіти)

на тему Психологічні наслідки травматичного досвіду в
дитинстві
(назва теми)

Виконав(ла): студент(ка) 4 курсу,
групи СН-111
Спеціальності 053
Психологія

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Психологія

ВУЛЬ С.О.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник КУЗЬМІН В. В.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент КОВАЛЬ В.В.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет соціальних наук
Кафедра «Психологія»
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 053 Психологія
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Психологія
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

—
« 25 » _____ лютого 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

ВУЛЬ Софія Олегівна
(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Психологічні наслідки травматичного досвіду в дитинстві.

керівник проєкту (роботи) кандидат соціологічних наук, доцент КУЗЬМІН Віктор Володимирович

(науковий ступінь, вчене звання, ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від 25 лютого 2025 року №64

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 06 червня 2025 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) 84 сторінки, 70 джерел, 6 рисунків, 4 таблиці, 1 додаток.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) було реалізовано ряд завдань: здійснено теоретико-методологічний аналіз поняття «травматичний досвід у дитинстві» та його класифікацій; розкрито когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти психологічних наслідків дитячої травматизації; проаналізовано роль соціального середовища та копінг-стратегій у подоланні наслідків травми в дорослому віці; проведено емпіричне дослідження психологічних наслідків дитячих травм; здійснено аналіз отриманих результатів; розроблено практичні рекомендації щодо психологічної корекції та профілактики наслідків травматичного досвіду в дитячому віці.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Рис.1.1 Класифікація дитячих травм; Рис.2.1 Розподіл вибірки за типами дитячої травматизації (у %); Рис.2.2 Поведінкові патерни; Рис.2.3 Вираженість інтроектних станів; Рис.2.4 КТП при роботі з людьми, що мали травматичний досвід в дитинстві; Рис.2.5 Експозиційна терапія при роботі з людьми, що мали травматичний досвід в дитинстві; Таблиця 2.1 Наслідки дитячої травматизації в дорослому віці; Таблиця 2.2 Результати контент-аналізу (у %); Таблиця 2.3 Результати статистичного аналізу за методикою «Шкала оцінки впливу травматичної події; Таблиця 2.4 Результати статистичного аналізу за методикою «Діагностика інтроектних станів при психотравмах».

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	КУЗЬМІН В. В., доцент	18.03.2025	15.04.2025
2	КУЗЬМІН В. В., доцент	16.04.2025	29.04.2025
Нормок- ь	Стадник А.Г., доцент	30.05.2025	03.06.2025

7. Дата видачі завдання «25» лютого 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми та затвердження завдання на дипломний проєкт (роботу)	25.02.2025	
2	Збір матеріалу та вивчення літературних джерел дипломний проєкт (роботу)	01.03.2025	
3	Затвердження теми	15.03.2025	
4	Складання змісту	18.03.2025	
5	Виконання першого розділу	15.04.2025	
6	Виконання другого розділу	29.04.2025	
7	Виконання третього розділу	13.05.2025	
8	Формування висновків	23.05.2025	
9	Перевірка роботи керівником	27.05.2025	
10	Оформлення дипломного проєкту (роботи)	30.05.2025	
11	Нормоконтроль та перевірка на запозичення	03.06.2025	

12	Попередній захист дипломного проєкту(роботи)	05.06.2025	
13	Подання роботи на кафедру	06.06.2025	
14	Одержання відгуку та рецензії	07.06.2025	
15	Захист дипломної роботи	12.06.2025	

Студент(ка)

(підпис)

Софія ВУЛЬ

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Віктор КУЗЬМІН

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 89 сторінок , 4 таблиці, 6 рисунків, 70 джерел, 1 додаток.

Об'єкт дослідження – травматичний досвід.

Мета дослідження – виявити особливості психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві, а також визначити чинники, що впливають на їх прояви в дорослому віці.

Предмет дослідження – психологічні наслідки травматичного досвіду в дитинстві.

Мета та гіпотеза дослідження зумовили постановку таких завдань:

1. Розкрити сутність і класифікацію травматичного досвіду в дитинстві.
2. Охарактеризувати когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти наслідків дитячих травм.
3. Проаналізувати роль соціального середовища та копінг-стратегій у подоланні наслідків травматизації в дорослому віці.
4. Провести емпіричне дослідження психологічних наслідків дитячих травм за допомогою психодіагностичних методик.
5. Розробити практичні рекомендації щодо психологічної корекції та профілактики наслідків травматичного досвіду в дитинстві.

Структура та обсяг роботи. Бакалаврська кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного та емпіричного), висновків, списку використаних джерел та додатків

ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД, ДИТИНСТВО, ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ, ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД , ЕМОЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ, КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ, ПСИХОКОРЕКЦІЯ, ПРОФІЛАКТИКА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1	12
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ В ДИТИНСТВІ	12
1.1. Сутність та класифікація травматичного досвіду в дитинстві.....	12
1.2. Психологічні наслідки дитячих травм: когнітивний, емоційний та поведінковий аспекти.....	21
1.3. Роль соціального середовища та механізми подолання (копінгу) наслідків дитячої травматизації в дорослому віці.....	30
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2	39
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ В ДИТИНСТВІ	39
2.1. Організація дослідження: етапи, методики, вибірка.....	39
2.2. Аналіз результатів дослідження впливу дитячих травм на психологічний стан у дорослому віці	50
2.3. Розробка рекомендацій для психологічної корекції та профілактики наслідків дитячої травматизації	65
ВИСНОВКИ	77
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність теми. Дитинство є критичним періодом у формуванні особистості, коли зовнішні впливи залишають тривалий вплив на психологічний розвиток. Це період формування особистості, коли закладаються основи психічного здоров'я та емоційного благополуччя. Однак, травматичні переживання, які можуть виникнути в цей критично важливий етап життя, здатні залишити глибокі шрами на психіці дитини. Психологічні наслідки травматичного досвіду в дитинстві можуть бути різноманітними і впливати на всі аспекти життя дорослої людини.

Травматичні події, пережиті в період дитинства, можуть спричиняти значні психологічні проблеми, які впливають на самооцінку, емоційну стабільність, здатність до адаптації та міжособистісні стосунки. Дослідження показують, що наслідки таких травм можуть проявлятися у формі тривожності, депресії, агресії, проблем залежностей та порушень адаптації.

Діти, які пережили насильство, втрату близьких або інші значні стресові події, можуть почати відчувати постійне занепокоєння, нав'язливі думки про травму та емоційне оніміння. Ці симптоми можуть зберігатися протягом багатьох років, впливаючи на здатність особи адаптуватися до соціального середовища та будувати здорові стосунки.

Діти, які зазнали травми, часто стають замкнутими, уникають спілкування з однолітками і мають труднощі в побудові довірчих відносин. Це може призвести до ізоляції і самотності, що, в свою чергу, посилює їхній емоційний біль і може сприяти розвитку депресивних станів.

Крім того, травматичний досвід в дитинстві може вплинути на самооцінку дитини. Часто діти, які пережили травму, відчувають себе винними або недостойними любові і підтримки. Вони можуть розвивати негативне ставлення до себе, що проявляється в низькій самооцінці і почутті безпорадності, що може стати причиною проблем у дорослому житті, таких

як залежності, труднощі у кар'єрі та невміння встановлювати здорові межі у стосунках.

У контексті глобальних викликів, пов'язаних з соціальною нестабільністю, пандеміями та воєнними конфліктами, проблема дитячих психологічних травм набуває особливої актуальності.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали: теорія психотравми (Дж. Балбі, Бессел ван дер Колк, Л. Герман); теорія емоційної травми (Джудіт Льюїс Герман); теорія інтеграції травматичного досвіду (Пітер Левін); теорія когнітивного дисонансу (Леон Фестінгер); психоаналітичні підходи до аналізу травматичного досвіду (З. Фройд); концепція посттравматичного зростання (Р. Тедескі, Л. Калгун); теорії стресу та копіngu (Р. Лазарус, С. Фолкман); системний підхід до розвитку дитини (Ю. Бронфенбреннер). Ці теорії допомагають зрозуміти різноманітні аспекти психотравми і її вплив на людину. Кожна з них пропонує свій підхід до вивчення та лікування травматичних переживань.

Сучасні дослідження підтверджують, що травматичний досвід у дитинстві може призводити до різноманітних психологічних наслідків у дорослому віці, таких як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та труднощі у міжособистісних стосунках. Психіатр Бессел ван дер Колк у своїй книзі «The Body Keeps the Score» підкреслює, що травма залишає відбиток як на розумі, так і на тілі, утримуючи людей у стані постійного переживання катастрофи та наголошує на важливості інтеграції тілесних практик, таких як йога, у процес терапії травми.

Французька психіатриня Хала Кербаж зазначає, що якість сімейної підтримки після травматичної події є вирішальною для запобігання розвитку ПТСР у дітей. Вона підкреслює важливість надання дітям інструментів для відновлення контролю над своїм життям

Проблемі дослідження особливостей психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві присвячено роботи вітчизняних

науковців: Д. Герман, І. Дзюбенко, Т. Жабенко, С. Іванова, О. Калініченко, О. Левченко, І. Павленко, М. Петрової, І. Рогової та ін.

Втім, брак емпіричних досліджень та несистемний підхід до проблематики свідчать про потребу у поглибленні дослідження специфіки впливу дитячих травм на психологічний стан в дорослому віці та розробці ефективних методів психокорекції.

Об'єкт дослідження: травматичний досвід

Предмет дослідження: психологічні наслідки травматичного досвіду в дитинстві.

Мета дослідження: Виявити особливості психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві, а також визначити чинники, які впливають на їх прояви в дорослому віці.

Гіпотеза дослідження: психологічні наслідки травматичного досвіду в дитинстві проявляються у вигляді стійких змін на психологічні властивості особистості в дорослому віці.

Завдання

1. Окреслити сутність та навести класифікацію травматичного досвіду в дитинстві.

2. Охарактеризувати психологічні наслідки дитячих травм: когнітивний, емоційний та поведінковий аспекти.

3. Визначити роль соціального середовища та механізми подолання (копінгу) наслідків травматизації в дорослому віці.

4. Провести емпіричне дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві.

5. Розробити рекомендацій для психологічної корекції та профілактики наслідків травматизації.

Методологічними основами дослідження стали: принцип системності; аналіз взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників; комплексний підхід: використання кількісних та якісних методів; емпіричний підхід: спостереження, опитування, тестування.

Методи дослідження

– теоретичні: аналіз, систематизація та узагальнення наукової літератури з метою визначення стану розробленості проблеми; синтез; індукція та дедукція;

– емпіричні: клінічне інтерв'ю; психодіагностичне тестування за методиками: Шкала оцінки впливу травматичної події, IES-R (Н. В. Тарабаріна); методика «Діагностика інтроектних станів при психотравмах» (О. В. Защирина).

– методи математичної статистики: статистичний аналіз (кількісний аналіз емпіричних даних; кореляційний аналіз Пірсона); табличний та графічний аналіз (для візуалізації даних та виявлення закономірностей психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві).

Математична обробка даних виконувалася за допомогою програм Microsoft Excel та SPSS 24.0 для Windows.

Теоретичне значення дослідження

Дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві сприяє поглибленню розуміння механізмів формування травматичних переживань та їхнього впливу на психічне здоров'я впродовж життя. Теоретична цінність полягає у: визначенні закономірностей прояву психологічних наслідків травм у дитинстві, зокрема їхнього впливу на психологічні властивості особистості; систематизації чинників, які впливають на характер і глибину прояву наслідків; поглибленні концептуальних уявлень про адаптивні та дезадаптивні механізми, що активуються внаслідок дитячих травм; уточненні ролі захисних і ризикових факторів у розвитку психологічних розладів, спричинених травматичними подіями.

Ці результати сприятимуть удосконаленню теорій психологічної травми, посттравматичного стресового розладу та резиліентності.

Наукова новизна полягає в комплексному аналізі впливу травматичного досвіду у дитинстві на особистість та інтеграції знань із

психології травми, нейропсихології та соціальної психології з метою побудови цілісної моделі адаптації після травматичних подій; розробці рекомендацій для психологічної корекції та профілактики наслідків травматичного досвіду, які базуються на емпіричних даних і сучасних підходах до психотерапії.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання результатів у психотерапевтичній практиці для підвищення ефективності роботи з дорослими пацієнтами, які мають наслідки дитячих травм.

Результати дослідження можуть бути інтегровані в освітні програми для підготовки спеціалістів і в практику різних організацій, які займаються захистом дитинства, реабілітацією та психотерапією.

Структура дослідження: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків та переліку використаних літературних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ В ДИТИНСТВІ

1.1. Сутність та класифікація травматичного досвіду в дитинстві

У сучасному світі дитинство визнається критичним періодом у формуванні особистості. Травматичні досвіди, зазанані на ранніх етапах життя, можуть мимоволі впливати на психічне та емоційне здоров'я індивідуума в подальшому.

Дитячі травми є складним і недостатньо дослідженим аспектом психології, який має значний вплив на психічне здоров'я та розвиток молодого покоління. Травматичні події, що трапляються з дітьми та підлітками, можуть мати глибокі наслідки для їхніх психічних процесів, включаючи навчання, соціальну адаптацію, формування особистості та міжособистісні стосунки. У сучасному світі ця проблема стає все більш актуальною, оскільки діти та підлітки стикаються з різними викликами та небезпеками, які можуть призвести до серйозних психологічних наслідків [12].

Причини дитячих травм різноманітні: це можуть бути природні катастрофи, домашнє насильство, булінг у школі, сексуальне насильство, розлучення батьків, втрата близьких, терористичні акти та багато інших ситуацій. Такі події можуть призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу, депресії, тривожних розладів та інших психічних проблем, які супроводжують облину протягом усього її життя.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), щороку понад 1 мільярд дітей у всьому світі переживають травми, і більшість з них стикаються з психологічними наслідками цих переживань [26].

Усі види дитячих травм мають спільну рису – потенційно негативний вплив на розвиток дитини. Це може проявлятися у зниженій самооцінці, труднощах у стосунках з однолітками, конфліктах із оточенням тощо. Розуміння цих механізмів і реабілітація осіб, які пережили дитячі травми, є важливими завданнями для сучасної науки та практики психології.

Досвід травми в дитячому віці залишається серйозною соціальною та психологічною проблемою. Психологічні травми, які виникають під час розвитку дитини, відіграють ключову роль у її соціалізації і можуть призводити до різних психічних розладів і захворювань. Травматичні події в дитинстві можуть впливати на формування соціальних навичок, сприйняття світу та навіть повторюватися в дорослому житті за схожих обставин. Люди, які зазнали травм у дитинстві, часто страждають від депресії, тривожності, спотвореного сприйняття реальності, а також можуть мати труднощі з формуванням особистості і відчувати брак соціальної підтримки. Це свідчить про їхню вразливість до розвитку психічних розладів у майбутньому [4].

Більшістю вчених, травма дитинства визначається як переживання дитиною однієї або кількох емоційно важких подій, що може призвести до серйозних наслідків для фізичного та психічного здоров'я протягом усього життя.

Травматичний досвід в дитинстві можна визначити як будь-яке подієве чи неподієве враження, яке спричиняє негативну реакцію у дитини і викликає стресову відповідь. Це може включати фізичне, емоційне чи психологічне насильство, втрату близької людини, недостатню підтримку з боку батьків чи згубу безпеки.

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що травматичний досвід у дитинстві є складним і багатовимірним явищем, яке визначають по-різному залежно від контексту.

Е. Фромм визначає травматичний досвід у дитинстві як події чи ситуації, що перевищують адаптаційні можливості дитини, викликаючи

почуття безпорадності та страху, які можуть зберігатися протягом усього життя [55].

Дитинство – це період, коли формуються основи особистості, закладаються цінності та уявлення про світ. Однак, поряд із радісними моментами, цей етап життя може бути сповнений травматичних переживань, які здатні залишити глибокий слід на психіці дитини. Травматичний досвід у дитинстві може проявлятися у різних формах: емоційне насильство, фізичне насильство, недолік уваги або, навпаки, надмірна опіка, втрати близьких, а також різноманітні стресові ситуації. Розуміння сутності таких травм є важливим для їх подальшого подолання та формування здорової особистості. Б. Ван дер Колк підкреслює на те, що травма в дитинстві включає фізичні, емоційні чи соціальні переживання, що впливають на розвиток мозку та формування ідентичності, викликаючи глибокі зміни у функціонуванні нервової системи [59].

М. Селігман зазначає, що психологічна травма дитинства – це негативний досвід, який формує у дитини стійке уявлення про небезпеку, втрату контролю та неспроможність справлятися з труднощами [60].

Ю. Гутковська характеризує травматичний досвід у ранньому віці як переживання, пов'язані з насильством, нехтуванням, втратою чи іншими стресовими ситуаціями, які порушують нормальний емоційний і психічний розвиток дитини [6].

Отже, травматичний досвід у дитинстві є комплексним феноменом, який характеризується глибоким впливом негативних подій на психічне, емоційне та соціальне здоров'я дитини. Визначення цього поняття вказують на його багатоаспектність і довготривалий вплив, що підкреслює важливість своєчасного виявлення та підтримки дітей у стресових умовах.

Сутність травматичного досвіду полягає в його здатності викликати довгострокові негативні наслідки для психічного здоров'я дитини. Це може проявлятися у вигляді посттравматичного стресового розладу, депресії,

тривожності, а також у складнішій реакції на стресові ситуації в майбутньому.

Серед причин дитячих травм вченими виділяються [30]:

Сімейні обставини: взаємини в родині відіграють вирішальну роль у формуванні дитячих травм. Конфлікти між батьками, домашнє насильство, розлучення та зловживання алкоголем або наркотиками можуть серйозно травмувати дітей.

Фізичне та сексуальне насильство: будь-яке насильство, спрямоване на дитину, чи то фізичне, сексуальне, чи психологічне, є однією з основних причин травм. Такі дії завдають значної шкоди психічному здоров'ю дітей.

Втрати близьких: смерть батьків, братів, сестер або інших важливих осіб у житті дитини може стати глибокою травмою, яка вплине на її емоційний стан і розвиток у майбутньому.

Булінг і соціальна ізоляція: діти, які піддаються цькуванню або відчують себе ізольованими серед однолітків, переживають сильний емоційний стрес, що підвищує ризик виникнення травм.

Однією з ключових рис багатьох травмуючих подій є їх непередбачуваність і неможливість контролю. Такі ситуації можуть повністю зруйнувати відчуття безпеки та надії на щасливий фінал, роблячи людей вразливими та чутливими до стресу. Важливо зазначити, що для отримання психологічної травми не обов'язково брати участь у події безпосередньо; іноді достатньо просто бути свідком або близько стосуватися ситуації. Розуміння причин і наслідків дитячих травм є критично важливим для створення ефективних психологічних стратегій та реабілітаційних програм для тих, хто зазнав таких переживань [21].

Класифікація дитячих травм дозволяє більш точно зрозуміти їхній характер і вплив. Розглянемо основні підходи до класифікації, запропоновані провідними дослідниками [33].

Існує кілька класифікацій психологічних травм. За тривалістю впливу психологічні травми можна класифікувати на гострі, шоківі та хронічні.

Хронічні травми є найнебезпечнішими, оскільки вони постійно впливають на психіку людини, завдаючи їй значної шкоди.

Шокова травма зазвичай має короткочасний характер і виникає спонтанно внаслідок загрозливих подій, що трапляються з особою або її близькими. Гостра психологічна травма також має тимчасовий вплив на психіку, але її причини можуть бути пов'язані з попередніми негативними переживаннями, такими як образи чи розриви стосунків. Хронічна психологічна травма, навпаки, виникає внаслідок тривалого негативного впливу на психіку і може не мати чітких форм прояву. Вона може тривати роками або навіть десятиліттями, наприклад, коли дитина росте в неблагополучній родині або перебуває у шлюбі, що приносить їй психологічний дискомфорт або фізичну шкоду [11].

Слід зауважити на те, що різні типи травматичних подій впливають на людей неоднаково.

В 2020 році Л. Бурбо представила типологію п'яти основних травм, а також охарактеризувала відповідні їм характерологічні структури Л. Бурбо [51] виокремлює п'ять основних психотравм: приниження, несправедливість, зрада, відкидання та покинутість. Ці травми заважають особистості бути автентичною і можуть призводити до серйозних психосоматичних розладів.

Водночас Л. Терр [62] пропонує ширшу класифікацію, розподіляючи травми на одноразові й хронічні (комплексні). Ці події загрожують життю, викликають безпорадність і можуть негативно впливати на здоров'я. Одноразові травми знижують ризик розвитку ПТСР, тоді як комплексні, що поєднують багато травматичних ситуацій, підвищують цей ризик.

За класифікацією Ф. Рупперта [64], травми поділяються залежно від емоційних конфліктів, які залишаються невирішеними:

- екзистенційні (насильство, нещасні випадки, загроза життю чи здоров'ю);
- травми втрати (втрата близької людини чи важливих умов життя);
- травми стосунків (відкидання, зрада);

– травми системних відносин (деструктивні дії, як-от вбивства чи інцест).

Екзистенційні травми виникають, коли людина відчуває загрозу для свого життя або життя близьких. Основним проявом таких травм є глибокий страх смерті. В цій ситуації індивід стикається з вибором: замкнутися у собі або, навпаки, знайти в собі сили для подолання труднощів. Травма втрати, в свою чергу, пов'язана зі страхом самотності, який може виникнути після втрати близької людини. Травма відносин часто виникає після зради, що ускладнює подальше формування довіри до інших людей. Травма помилки проявляється у відчутті провини або сорому за вчинене [12].

Дитячі психологічні травми є особливо небезпечними через їх вплив на формування особистості. Вони можуть залишити глибокий слід на все подальше життя, адже нерозуміння з боку близьких або страх зради можуть призвести до серйозних емоційних розладів. Зазвичай джерелом таких травм є батьки або родичі. Важливо мати можливість говорити про свої почуття та переживання, щоб запобігти подібним проблемам [41].

Не менш серйозною є травма, пов'язана з втратою близької людини. Вона може бути настільки сильною, що психіка людини не завжди здатна відновитися. Людина може втратити здатність радіти життю та ставитися з недовірою до нових знайомств. Особливо важко переживають такі втрати діти, які можуть надалі мати труднощі з відкриттям своїх почуттів через страх нових втрат.

Існують також події, які люди не можуть контролювати, такі як стихійні лиха чи природні катастрофи. Вони негативно впливають на психіку, провокуючи виникнення страхів і тривожності. У таких випадках важливо звертатися до кваліфікованих фахівців, оскільки самотійно подолати психічну травму буває дуже складно. Без належної допомоги вона може перерости у посттравматичний стресовий розлад.

Сучасні дослідники виділяють три групи травм: «емоційне позбавлення» (відсутність значущої прихильності); конфліктні травми;

катастрофічні травми (стихійні лиха, катастрофи) [5; 11; 24]. В.О. Климчук пропонує ще один підхід, розділяючи травми на: об'єктивно-значущі (смерть близьких, розлучення, звільнення); умовно-патогенні (втрата майна чи матеріальних цінностей) [30].

І. С. Якиманська [48], аналізуючи дитячі психологічні травми, виділила наступні групи: руйнування базової довіри через втрату емоційного зв'язку; травми, що спричиняють фізичний чи емоційний біль; ситуації безвиході чи відсутності вибору. І. К. Силоньок [39] аналізує травми крізь призму втрати свободи взаємодії з іншими: фізичні травми (порушення фізичних кордонів); нарцисичні травми (руйнування цілісності особистості); соціальні травми (руйнування соціальних зв'язків і ролей).

Травматичний досвід в дитинстві можна класифікувати за кількома параметрами (рис.1.1) [19]:

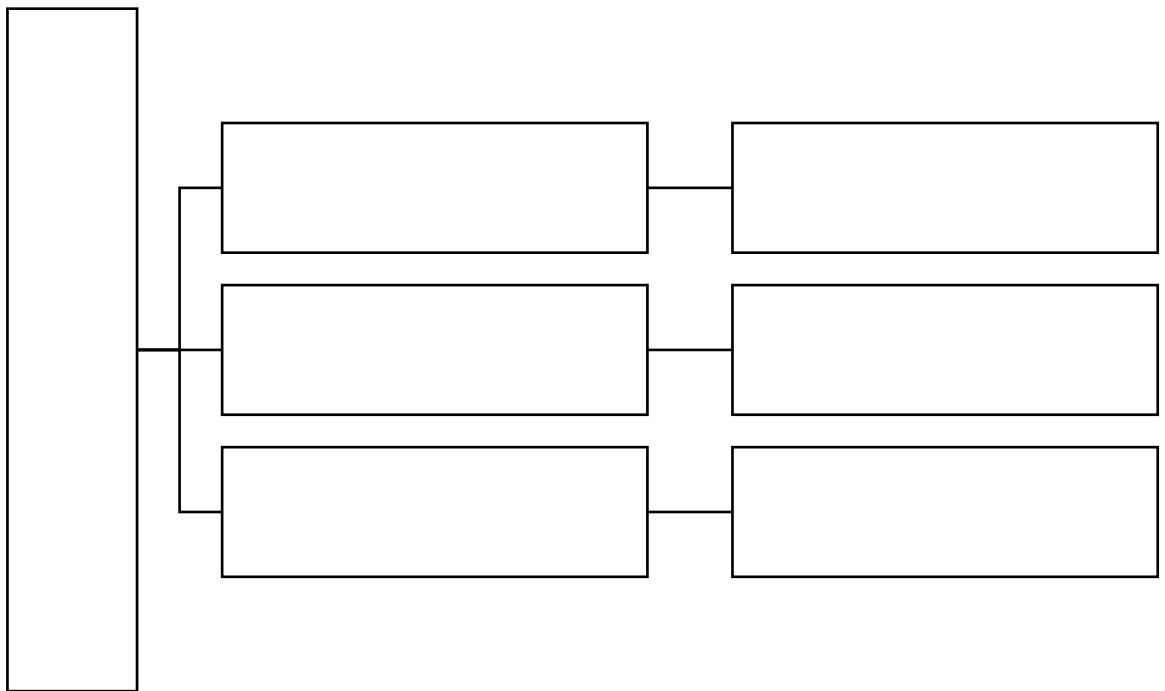

Рис.1.1 Класифікація дитячих травм

Загальний аналіз різних підходів дозволяє виділити основні групи травм за такими критеріями:

- типи невирішених емоційних конфліктів (екзистенційні, втрати, стосунків, системних відносин);

- часовий вплив (шокові, гострі, хронічні травми);
- контекст ситуації (повсякденний чи надзвичайний характер події);
- суб'єктивне сприйняття (актуальні чи потенційні травми).

Фізичні травми пов'язані з фізичним насильством або нещасними випадками. Наприклад, побиття, знущання чи дорожньо-транспортні пригоди. А. Бандура акцентував увагу на ролі соціального навчання у виникненні таких травм, а також їхньому впливі на формування страху та агресивної поведінки[54].

Емоційні травми включають психологічне насильство, нехтування або маніпуляції. Наприклад, дитину постійно принижують чи ігнорують її емоційні потреби.

Дж. Боулбі у своїй теорії прихильності зазначав, що відсутність стабільної емоційної підтримки в дитинстві може призводити до розвитку тривожних або уникаючих типів прив'язаності[51]. Центральною темою багатьох класифікацій є робота травми на емоційному рівні. Наприклад, Ф. Рупперт зазначає, що екзистенційна травма породжує страх смерті, травма втрати – страх покинутості, травма стосунків – розчарування, а травма системних відносин – почуття сорому чи провини[60]. Водночас він підкреслює, що травми можуть сприяти і позитивним змінам, зокрема розвиваючи душевну стійкість чи здатність приймати відповідальність.

Сексуальні травми пов'язані з сексуальним насильством або домаганнями. Наприклад, зґвалтування, сексуальні домагання чи інші форми сексуальної експлуатації. Дж. Герман у своїй книзі «Trauma and Recovery» детально описала вплив сексуального насильства на психіку дитини[58].

Соціальні травми викликані втратою близьких, війнами, бідністю чи дискримінацією. Наприклад, дитинство в умовах бойових дій чи хронічної соціальної несправедливості. Ерік Еріксон досліджував, як такі травми впливають на ідентичність та соціальний розвиток. Наприклад, дитина, яка пережила втрату сім'ї через військовий конфлікт, розвиває посттравматичний стресовий розлад[65].

Комбіновані дитячі травми складаються з поєднання декількох видів травматичних подій. Наприклад, фізичне насильство у поєднанні з емоційним нехтуванням. Ван дер Колк вказував на комплексний характер таких травм у книзі «The Body Keeps the Score» [67].

Класифікація дитячих травм дозволяє краще зрозуміти їхній характер і вплив, а також забезпечити відповідну допомогу.

Травматичний досвід в дитинстві є серйозною проблемою, яка потребує уваги та розуміння з боку суспільства. Глибше розуміння його поняття, сутності та класифікації дозволить розробити ефективніші стратегії підтримки та лікування для дітей, що зазнали подібних впливів.

Результати аналізу та узагальнення науково-психологічних джерел свідчать про те, що психологічні травми в дитинстві можуть виникати через різні фактори. Одним з найпоширеніших є сімейне насильство. Діти, які стають свідками або жертвами агресії в родині, часто відчувають страх і безпорадність. Вони можуть вважати, що світ небезпечний, а довіра до близьких людей стає під питанням. Цей досвід формує негативні патерни поведінки, які можуть супроводжувати їх протягом усього життя.

Ще однією важливою причиною травматичного досвіду є емоційна недоступність батьків. Коли діти не отримують достатньо уваги та підтримки з боку батьків, вони можуть відчувати себе покинутими і незначними. Це може призвести до низької самооцінки та труднощів у встановленні стосунків з іншими людьми в дорослому житті. Важливо зазначити, що навіть незначні емоційні травми можуть мати серйозні наслідки, якщо вони повторюються протягом тривалого часу.

Втрати близьких також є важливим аспектом травматичного досвіду. Діти часто не здатні повністю усвідомити масштаб втрати і можуть відчувати глибокий біль, який не завжди отримує адекватну підтримку з боку дорослих. Це може призвести до розвитку тривожних розладів або депресії. Діти потребують безпечного простору для вираження своїх почуттів і переживань, щоб навчитися справлятися з горем[33].

Крім того, травматичний досвід може бути пов'язаний із зовнішніми обставинами – такими як стихійні лиха, війни чи соціальна несправедливість. Діти, які пережили такі події, можуть відчувати постійний страх і тривогу, що впливає на їхнє фізичне та психічне здоров'я.

У підсумку, травматичний досвід в дитинстві має глибокий вплив на формування особистості та може мати довгострокові наслідки для психічного здоров'я. Розуміння сутності таких травм є важливим кроком до їх подолання. Лише через прийняття та підтримку можна допомогти дітям знайти внутрішню силу і впевненість у собі, щоб стати щасливими та успішними дорослими. Важливо зазначити, що травматичний досвід у дитинстві не є вироком. Багато дітей здатні адаптуватися та знайти способи подолання труднощів. Проте для цього їм потрібна підтримка з боку дорослих – батьків, педагогів та психологів. Відкрите спілкування, емоційна підтримка та професійна допомога можуть значно полегшити процес лікування і допомогти дітям знайти свій шлях до відновлення.

1.2. Психологічні наслідки дитячих травм: когнітивний, емоційний та поведінковий аспекти

Дитячі травми мають довготривалий вплив на психіку та поведінку людини. Вплив травматичних переживань в ранньому віці часто залишає всежиттєвий відбиток на рівні емоційного, поведінкового та психофізіологічного розвитку.

Проблема впливу травматичного досвіду на подальше життя особистості привертає увагу дослідників протягом багатьох років.

Йозеф Брейєр, австрійський невролог і психіатр, відомий своєю роботою в області істерії та травматичних переживань, зробив значний внесок у розвиток теорії травми. Його дослідження, проведені наприкінці XIX століття, стали основою для подальшого розвитку психоаналізу, зокрема роботи Зигмунда Фрейда. Й. Брейєр вважав, що травматичні події можуть

викликати сильні емоційні реакції, які індивід не може усвідомити або переробити. Це призводить до виникнення психологічних розладів, таких як істерія[28].

Вчений описував явище, коли людина забуває про травматичний досвід або не може його усвідомити. Це відбувається через механізми захисту психіки, які намагаються уникнути болісних спогадів.

Й. Брейер стверджував, що неперероблені травматичні переживання можуть проявлятися через фізичні та психологічні симптоми. Наприклад, пацієнти з істеричними симптомами часто мали в анамнезі травматичні події.

Науковець підкреслював важливість вербальної терапії для лікування пацієнтів з істерією. Він використовував метод «вільних асоціацій», щоб допомогти пацієнтам усвідомити і висловити свої травматичні переживання.

Теорія травми Й. Брейера стала важливим кроком у розумінні психологічних наслідків травматичного досвіду. Його роботи заклали основи для подальших досліджень у цій галузі та вплинули на розвиток психотерапевтичних методів лікування травмованих пацієнтів[44].

Вчений був одним із перших, хто працював з З. Фройдом, і їхня співпраця сприяла розвитку психоаналітичної теорії. З. Фройд пізніше розширив і поглибив ідеї Й. Брейера у своїх працях.

Згідно з З. Фройдом, психічна травма є емоційним потрясінням, яке індивід не зміг усвідомити та переробити, що супроводжується такими непереробленими емоціями, як сором, душевний біль, страх і стрес.

В рамках психоаналітичної теорії травми З. Фрейда, А. Фрейд, Ж. Лапланш, травма розглядається як порушення здатності психіки інтегрувати болісний досвід[16].

З. Фройд пов'язував травматичний досвід із концепцією несвідомого. Травма виникає, коли психіка неспроможна обробити інтенсивний афект (емоцію), що породжує внутрішній конфлікт. Ж. Лапланш доповнив концепцію Фрейда, акцентуючи увагу на зв'язку травматичного досвіду із несвідомими повідомленнями, які дитина не може зрозуміти чи переробити.

Сучасні підходи до терапії травми використовують принципи теорії прив'язаності для розвитку безпечної прив'язаності між клієнтом і терапевтом. В теорії прив'язаності Дж. Боулбі, М. Ейнсворт підкреслюється те, що ранній травматичний досвід, зокрема порушення прив'язаності до основного опікуна, може викликати стійкі проблеми в розвитку особистості.

Джон Боулбі стверджував, що діти, які відчували втрату чи нестачу прив'язаності, можуть розвинути тривожний або дезорганізований стиль прив'язаності, що впливає на їхні стосунки в дорослому віці[14].

В теорії когнітивної обробки травми (СРТ) П. Ресік, Е. Фoa підкреслюється на те, що травма спричиняє деструктивні зміни у когнітивних схемах (установках, переконаннях) [68].

СРТ спрямована на виявлення негативних когніцій (наприклад, почуття провини, сорому) та їх модифікацію для подолання симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Теорія сенсомоторної обробки травми, розроблена П. Огденом наголошує на тому, що травма зберігається не тільки в психіці, а й у тілі, створюючи соматичні симптоми[61].

Полівагальна теорія С. Порджеса стверджує, що стрес та травма активують автономну нервову систему (АНС), особливо вагусний нерв. У травмованих людей часто спостерігається хронічна активація реакції «бийся або тікай» або ж стан «авмирання».

Теорія резилієнтності А. Кіршбаум, М. Руттера присвячена питанням вивчення факторів, які дозволяють людям ефективно справлятися з травмою.

Вчені стверджують, що резилієнтність є результатом взаємодії генетичних, соціальних та особистісних факторів[53].

Сучасні психодинамічні теоретики, такі як К. Кан, С. Каплан і А. Янг, акцентують увагу на наслідках травматизації, які можуть включати використання неефективних захисних механізмів, регресію на більш ранні стадії психосексуального розвитку, ідентифікацію з агресором, а також повернення до архаїчних проявів «Супер-Его» [64]. Це може призвести до

автоматизації его, ремобілізації інфантильних імпульсів і виникнення деструктивних змін у структурі ідеального «Я».

Травматичний досвід у дитинстві суттєво впливає на когнітивний розвиток. Діти, які зазнали насильства або нехтування, часто демонструють труднощі у концентрації уваги, погіршення пам'яті та уповільнення процесів навчання. Дослідження показують, що хронічний стрес може призводити до змін у структурі мозку, зокрема у префронтальній корі та гіпокампі, які відповідають за прийняття рішень і обробку інформації. Крім того, діти, які пережили травму, можуть мати негативні установки щодо себе та світу, що проявляється в когнітивних спотвореннях, таких як надмірна самокритика або катастрофізація[31].

Вченими розглядається, як дитячі травми впливають на формування самосприйняття та самооцінки. Автори зазначають, що негативний досвід у дитинстві може призводити до порушень у когнітивній сфері, зокрема до формування негативних уявлень про себе та світ.

Емоційна сфера є однією з найбільш вразливих до впливу травматичних подій. Дитячі травми можуть викликати тривожність, депресію, емоційну нестабільність та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Діти, які зазнали насильства, часто мають труднощі з регуляцією емоцій, що проявляється в надмірній реактивності або, навпаки, емоційній відстороненості. Емоційні травми також можуть формувати стійке почуття провини, сорому або страху, які впливають на самооцінку та здатність до формування здорових міжособистісних стосунків[15].

Досвід, отриманий у дитинстві, може залишати глибокий відбиток на емоційному благополуччі людини в зрілому віці. Важливо розглянути, як саме цей вплив проявляється, і які існують методи для подолання його наслідків.

Серед основних наслідків травматичного досвіду дитинства дослідники виділяють: постійне відчуття емоційної незахищеності, часті зміни настрою та схильність до депресій, зниження впевненості у собі та втрата віри у

власні можливості, проблеми у побудові гармонійних стосунків із людьми, виникнення тривожних станів та панічних атак, відображення психоемоційних труднощів у вигляді фізичних симптомів[35].

Основний аспект, що страждає від дитячих травм, це емоційна сфера. Дити, що пережили важкі психологічні травми, можуть відчувати хронічний стрес, тривожність та депресію. Дослідження вказують, що травми раннього дитинства залишають значні сліди в роботі мозку, особливо в структурах, відповідальних за регуляцію емоцій та стресу.

У наукових дослідженнях проблеми впливу дитячої травми на доросле життя, проведених в останні роки, розглядаються емоційні наслідки дитячих травм, такі як розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та тривожних розладів. Автори підкреслюють важливість своєчасної психологічної підтримки для запобігання довготривалим емоційним проблемам[44].

Дитячі травми пов'язані з появою поведінкових порушень, таких як агресивність, соціальна ізоляція, або залежність від ризикованої поведінки. Дорослі, що зазнали дитячих травм, часто стикаються з труднощами у взаємодії з оточуючим світом, що може погіршувати якість життя в дорослому віці.

Поведінкові реакції на дитячі травми можуть бути дуже різноманітними, залежно від індивідуальних особливостей та типу пережитого досвіду. Серед основних проявів – агресивність, імпульсивність, схильність до самоушкодження або ризикованої поведінки. Інший поширений наслідок – уникання соціальних контактів, що може призводити до ізоляції та труднощів у побудові стосунків. Крім того, діти, які пережили травму, часто мають підвищений ризик розвитку залежностей у дорослому віці, оскільки вони можуть використовувати психоактивні речовини як спосіб уникнення негативних емоцій[20].

У дослідженнях присвячених моделі трансформації травмуючих переживань дитини вченими аналізуються поведінкові реакції дітей на

травматичний досвід. Автори виділяють такі наслідки, як самоізоляція, труднощі у міжособистісних стосунках та деструктивна поведінка, включаючи зловживання психоактивними речовинами.

Когнітивні, емоційні та поведінкові наслідки дитячих травм є тісно пов'язаними. Наприклад, негативні когнітивні установки можуть підсилювати емоційні проблеми, такі як тривожність чи депресія, які, у свою чергу, провокують дезадаптивну поведінку. Уникнення як поведінкова стратегія може перешкоджати подоланню травматичного досвіду та сприяти його закріпленню на когнітивному рівні. Такий взаємозв'язок підкреслює необхідність комплексного підходу до лікування, який включає роботу з усіма аспектами травматичного впливу[4].

Наслідки дитячих травматичних переживань є унікальними для кожної особи та залежать від численних факторів, таких як інтенсивність пережитого, тривалість впливу негативних обставин, а також рівень підтримки, яку отримала дитина. Негативні ефекти можуть проявлятися як на фізичному, так і на емоційному рівнях. Це може включати підвищений ризик психічних розладів, труднощі з самоприйняттям, а також емоційну нестабільність.

Хронічний стрес, який супроводжує дитячі травми, може порушувати роботу системи гомеостазу, що призводить до появи соматичних захворювань. Сюди входять проблеми серцево-судинної системи, хронічні захворювання та знижений імунітет[28].

Слід зауважити на те, що негативний досвід травматичних переживань у дитячому віці суттєво впливає на здатність до побудови та підтримки здорових стосунків. Вони можуть стати жертвами насильства або самі виявляти насильну поведінку.

Вчені досліджують вплив дитячого травматичного досвіду на психічне здоров'я у дорослому віці. Так, К. Бабковська розглядає різні види дитячих травм, такі як фізичне, емоційне та сексуальне насильство, а також нехтування базовими потребами дитини[3]. Дослідниця підкреслює, що такі

травми можуть призвести до низької самооцінки, емоційної нестабільності та труднощів у встановленні здорових стосунків у дорослому віці. Також зазначається, що пережиті травми можуть спричинити розвиток залежностей та інших порушень поведінки. Вченою розглядаються розлади емоційного стану, які можуть виникати внаслідок дитячих травм, зокрема постійна тривога, депресія та агресивність.

Багато сучасних досліджень зосереджені на вивченні впливу дитячих травм на розвиток особистості в різні вікові періоди. Зокрема, детально розглядається, як пережиті у дитинстві травматичні події впливають на психосоціальні характеристики молоді та дорослих. За результатами одного з досліджень, особи, які в дитинстві стикалися з жорстоким поводженням, демонструють значно вищі показники психотизму та невротизму (Ван, Лу, Гао, Вей, Дуань, Ху, Хуан, Сюй, Лі) [58].

Сон Кім, Хі Джан, Хана Чан, Йонг Парк, Донг Лі та ін. проводили аналіз впливу труднощів у дитинстві, таких як смерть батьків, розлучення, фінансові проблеми, що призводять до перерв у навчанні, або виховання дитини родичами. Результати показали, що ці труднощі можуть підвищувати ризик розвитку депресивних симптомів у дорослому віці, причому цей зв'язок залежить від статі та віку [65].

Вивчення впливу сексуального та фізичного насильства у дитинстві на рівень тривоги та депресії в дорослому віці проводили Йохан Ліндерт, Отто Штуммер фон Еренштайн, Рейчел Грашоу, Габріела Галь, Ернст Бреєр і Марк Вайскопф. Вченими було виявлено, що люди, які пережили подібний досвід, демонструють значно вищий рівень депресії, тривоги та емоційного дистресу [59].

Рюїчі Такизава, Барбара Моген і Луїза Арсено досліджували довгострокові наслідки булінгу в дитинстві. Дослідження показало, що діти, які стали жертвами булінгу, особливо повторюваного, у дорослому віці стикаються з проблемами у соціальній, економічній та медичній сферах [58]. Вплив включав суїцидальність, діагнози депресії та тривожних розладів,

залежність від алкоголю, психологічний дистрес, низький соціально-економічний статус та відсутність соціальних стосунків у зрілому віці.

Седа Екінджі та Хасан Кандемір у своїх роботах виявили зв'язок між високим рівнем дитячих травм і психоактивними залежностями. Вони також дослідили взаємозв'язок між самооцінкою, депресією та тривогою серед осіб, які зловживають психоактивними речовинами[61]. Статеві відмінності у прояві наслідків дитячих травм аналізували Селім Акбаба Туркоглу, Айше Ессізоглу, Фатма Косгер і Гюльшен Аксарай. Було встановлено, що дитячі психологічні травми спричиняють дисфункціональні установки, які, своєю чергою, викликають помилки у когнітивному мисленні[68]. Гуніл Лундквіст, Карін Свідін і Крістін Ханссон підкреслили, що сексуальне насильство в дитинстві часто має негативний вплив на жінок у дорослому віці. Виявлені проблеми включали депресію, тривожність, сексуальні труднощі, порушення у стосунках, схильність до самогубств і саморуйнування. Подібні результати були отримані також у дослідженнях інших науковців[57].

Сучасні дослідники акцентують увагу на тому, що перенесені в дитинстві психотравмуючі події значно підвищують ризик розвитку психічних розладів у підлітковому та дорослому віці, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), афективні та тривожні розлади, а також залежності. Також зазначається, що жертви дитячого насильства в майбутньому можуть самі стати кривдниками, що підкреслює важливість своєчасного втручання та підтримки. Наслідками травмування людини в дитинстві можуть бути емоційна нестабільність, порушення самооцінки та схильність до поведінкових проблем. Автори також обговорюють сучасні психотерапевтичні підходи до лікування наслідків дитячих травм, такі як когнітивно-поведінкова терапія та методи саморегуляції.

В рамках науково-психологічних розвідок вченими досліджується, як не вирішені дитячі травми можуть проявлятися у дорослому житті, зокрема через депресію, тривожні розлади та проблеми з самооцінкою. Також обговорюється, як такі травми впливають на міжособистісні стосунки,

спричиняючи труднощі у встановленні довіри та емоційної близькості. Автори підкреслюють важливість терапії для прийняття минулого досвіду та повноцінного життя в сьогоденні.

Дитячі травми охоплюють широкий спектр негативних подій: фізичне чи сексуальне насильство, емоційне нехтування, розлучення батьків, смерть близьких, а також булінг. За даними досліджень, дитячі травми асоціюються з підвищеним ризиком розвитку депресії, тривожних розладів, суїцидальних думок і низької самооцінки у дорослому віці. Механізми впливу травматичних подій включають: порушення прив'язаності (відсутність стабільного емоційного зв'язку з батьками чи опікунами формує недовіру до світу й складнощі у формуванні близьких стосунків); нейробіологічні зміни (тривалий вплив стресу у дитинстві може спричинити дисфункцію гіпокампу, амігдали та префронтальної кори, що відповідають за регуляцію емоцій); когнітивні схеми (негативний досвід створює дисфункціональні переконання, які перешкоджають адаптації в дорослому віці) [21].

Аналіз розглянутих наукових досліджень свідчить про те, що дитячі травми мають значний і довготривалий вплив на психологічний стан особистості в дорослому віці. Серед основних наслідків виділяються [16]:

1. Емоційна нестабільність: підвищена тривожність, депресивні стани, агресивність.
2. Проблеми з самооцінкою: відчуття неповноцінності, невпевненість у собі.
3. Труднощі у міжособистісних стосунках: проблеми з довірою, страх близькості, повторення негативних поведінкових шаблонів.
4. Схильність до залежностей: використання психоактивних речовин або інших форм залежної поведінки як механізму подолання емоційного болю.

Для подолання цих наслідків рекомендується звертатися за професійною психологічною допомогою, зокрема до методів когнітивно-

поведінкової терапії, розвитку навичок саморегуляції та створення підтримуючого соціального оточення.

1.3. Роль соціального середовища та механізми подолання (копінгу) наслідків дитячої травматизації в дорослому віці

Дитинство – це період, коли формуються основи особистості, світогляду та емоційної стійкості. Проте, на жаль, не всі діти ростуть у безпечному та підтримуючому середовищі. Дитячий травматичний досвід може мати тривалі наслідки, які проявляються в дорослому віці. Однак, незважаючи на важкість пережитого, багато людей знаходять способи подолання (копінгу), які допомагають їм справлятися з наслідками травми [40].

Перш ніж говорити про механізми копінгу, важливо усвідомити, що травма може проявлятися в різних формах: емоційній, фізичній або психологічній. Діти, які зазнали насильства, нехтування або інших форм стресу, можуть розвинути різноманітні психологічні проблеми, такі як тривожність, депресія або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). У дорослому віці ці люди можуть стикатися з труднощами у відносинах, на роботі та в повсякденному житті.

Подолання наслідків дитячого травматичного досвіду в дорослому віці – це складний і багатогранний процес. Травматичний досвід у дитинстві або дорослому віці значно впливає на психоемоційний стан людини та її здатність адаптуватися до соціального середовища. Соціальне середовище та механізми подолання (копінг-стратегії) відіграють ключову роль у зменшенні негативного впливу травматизації. Розглянемо ці аспекти детальніше [15].

Соціальна підтримка є одним з найважливіших факторів у процесі подолання наслідків дитячої травми в дорослому віці. Сім'я є первинним джерелом підтримки для людей, які пережили травму. У сімейному середовищі відбувається формування довіри, впевненості та емоційної стабільності. Відсутність безпечного середовища в сім'ї може поглиблювати

наслідки травми. Наприклад, діти, які зазнали насильства, але отримали підтримку від близьких, менш схильні до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Наявність близьких людей, які готові вислухати, підтримати і допомогти, може значно полегшити процес лікування. Взаємодія з іншими людьми створює відчуття приналежності та безпеки, що є критично важливим для тих, хто пережив травму. Зміна сприйняття травматичного досвіду дозволяє побачити в ньому можливість для особистісного зростання. Наприклад, розуміння пережитого як досвіду, що сприяє зміцненню стійкості.

Підтримка з боку близьких людей сприяє створенню безпечного середовища для подолання наслідків травматизації, а взаємодія з іншими людьми, які мають схожий досвід, може значно полегшити процес відновлення. Групи підтримки дозволяють ділитися переживаннями й отримувати розуміння[29].

Соціальні мережі, включно з друзями, колегами чи громадами, відіграють важливу роль у процесі відновлення. Люди з високим рівнем соціальної підтримки демонструють кращу адаптацію та швидше відновлюються після травматичних подій. Взаємодія з іншими сприяє зменшенню ізоляції, яка часто є наслідком травматизації.

Культура може як посилювати, так і зменшувати травматичний вплив. Наприклад, у культурах, де стигматизується обговорення психологічних проблем, людина може уникати пошуку допомоги, що ускладнює процес одужання. Натомість культури, що заохочують відкритість та взаємопідтримку, створюють сприятливе середовище для подолання наслідків травми[40].

Психологічна чи психіатрична допомога є важливим компонентом соціального середовища. Терапевти, консультанти, соціальні працівники допомагають людям інтегрувати травматичний досвід у загальну картину життя, формуючи позитивне бачення майбутнього.

Найбільш ефективними методами є когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), яка допомагає змінювати деструктивні мисленнєві схеми, а також EMDR (десенсибілізація і переробка за допомогою рухів очей), яка сприяє опрацюванню травматичних спогадів[8].

Механізми копіngu – це стратегії, які люди використовують для подолання емоційного болю і стресу. Вони можуть бути як адаптивними, так і дезадаптивними[56].

Розглянемо більш детально механізми копіngu та визначмо зміст поняття, що сформувався в науково-психологічній думці.

Копінг (від англ. coping) – це психологічний процес, спрямований на подолання стресу, збереження емоційної рівноваги та адаптацію до складних життєвих обставин. Різні автори пропонували свої визначення поняття. Так, за визначенням Р. Лазаруса та Дж. Фолкмана, копінг – це когнітивні та поведінкові зусилля, спрямовані на управління специфічними зовнішніми або внутрішніми вимогами, які оцінюються як такі, що перевищують ресурси людини; це процес, за допомогою якого людина розпізнає, оцінює та реагує на стресові стимули через регуляцію емоцій або зміну ситуації.

Теорія когнітивного оцінювання Лазаруса і Фолкмана стверджує, що копінг залежить від оцінки людиною стресової ситуації. Ключовими компонентами теорії є[61]:

1. Первинна оцінка: Чи є ситуація загрозливою або значущою?
2. Вторинна оцінка: Чи має людина ресурси для подолання цієї загрози?

Вченими було окреслено типи копіngu: проблемно-орієнтований копінг (зміна ситуації або усунення стресора); емоційно-орієнтований копінг (регуляція емоційного стану).

В теорії множинних копінг-стратегій Р. Лазарус зауважував на те, що люди використовують різні стратегії копіngu залежно від типу ситуації, а саме: адаптивні: пошук підтримки, активне вирішення проблем; дезадаптивні: уникання, самозвинувачення.

Е. Роттенберг і К. Вонг характеризують копінг як процес, за допомогою якого люди адаптуються до ситуацій, що викликають стрес, для досягнення гармонії між внутрішніми ресурсами та зовнішніми обставинами[57].

К. Віткіном і Г.Лефкортом копінг розглядається як сукупність стратегій, які допомагають мінімізувати вплив несприятливих обставин, зберігаючи психологічний комфорт[54].

С. Кобаса описує копінг як захисний механізм особистості, що ґрунтується на стійкості (hardiness) та сприяє подоланню негативних наслідків стресу. Теорія особистісної стійкості С. Кобаси розглядає копінг як частину стійкості (hardiness), яка включає[58]:

Контроль: людина вважає, що може впливати на ситуацію.

Залучення: активна участь у житті, навіть у стресових умовах.

Прийняття виклику: сприйняття стресу як можливості для зростання.

Теорія копіngu у контексті розвитку В. Компаса акцентує увагу на вікових аспектах копіngu. У дітей копінг є більш емоційно-орієнтованим, тоді як дорослі здатні використовувати проблемно-орієнтовані стратегії[59].

Біопсихосоціальна модель С. Тейлора підкреслює, що копінг залежить не лише від особистісних ресурсів, але й від біологічних, соціальних і психологічних факторів. Наприклад, соціальна підтримка відіграє важливу роль у зниженні стресу[63].

Результати аналізу науково-теоретичних підходів дозволяють зробити висновки про те, що копінг – це динамічний процес, який залежить від індивідуальних, ситуаційних та соціальних факторів. Різні теорії копіngu доповнюють одна одну, висвітлюючи когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти подолання стресу.

Адаптивні копінг-стратегії сприяють довготривалому благополуччю, тоді як дезадаптивні можуть призводити до поглиблення проблем.

Успішний копінг залежить від балансу між зовнішніми викликами та внутрішніми ресурсами людини.

Механізми копіngu з дитячою травмою в дорослому віці відображають спроби адаптуватися до емоційних, когнітивних і поведінкових наслідків минулого травматичного досвіду. Вони можуть бути як адаптивними (сприяють відновленню та покращенню якості життя), так і дезадаптивними (поглиблюють проблеми або створюють нові).

Розглянемо більш детально основні механізми копіngu дитячих травм в дорослому віці[55]:

1. Емоційно-фокусовані механізми копіngu

1.1. Адаптивні:

Емоційна регуляція: людина свідомо вчиться керувати своїми емоціями, наприклад, через медитацію, релаксацію або психотерапію. Наприклад: особа, яка пережила насильство, починає практикувати техніки усвідомленості, щоб зменшити тривожність.

Пошук підтримки: розмова з друзями, сім'єю або психологом для вираження почуттів та отримання емпатії. Наприклад: після конфлікту на роботі людина звертається до друга, щоб поділитися переживаннями та отримати пораду.

1.2. Дезадаптивні:

Емоційне уникнення: уникання болючих емоцій через придушення або витіснення їх. Наприклад: людина уникає розмов про минуле, змінює тему, щоб не відчувати дискомфорту.

Зловживання психоактивними речовинами: використання алкоголю, наркотиків чи інших засобів для тимчасового зменшення емоційного болю. Наприклад: після важкого дня людина випиває, щоб забути про свої проблеми.

2. Когнітивно-фокусовані механізми копіngu[60]

2.1. Адаптивні:

Переосмислення (рефреймінг): людина знаходить позитивний або нейтральний сенс у своєму травматичному досвіді. Наприклад: респондент,

який пережив втрату батьків, говорить: «Це навчило мене цінувати час із близькими».

Пошук інформації: вивчення літератури, відвідування семінарів або терапії, щоб зрозуміти природу своїх реакцій. Наприклад: людина читає про травму і посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), щоб зрозуміти свої емоції.

2.2. Деадаптивні[50]:

Катастрофізація: зосередження на негативних аспектах ситуації або перебільшення її наслідків. Наприклад: людина вважає, що будь-які стосунки приречені через її минулий досвід.

Самозвинувачення: людина переконана, що саме вона винна у травматичних подіях. Наприклад: респондент каже: «Мене били, бо я не був достатньо хорошим».

3. Поведінково-фокусовані механізми копіngu

3.1. Адаптивні: активне вирішення проблем: людина аналізує свою ситуацію і планує конкретні дії для подолання труднощів. Наприклад: особи, які пережили економічні труднощі в дитинстві, починають працювати над фінансовою грамотністю.

Пошук ресурсів: використання терапевтичних, соціальних чи освітніх ресурсів для покращення свого життя. Наприклад: людина починає відвідувати групи підтримки для тих, хто зазнав насильства.

3.2. Деадаптивні:

Уникання: людина уникає ситуацій, які нагадують про травму, навіть якщо вони корисні для її зростання. наприклад: особа відмовляється від кар'єрних можливостей через страх повторного провалу[56].

Саморуйнівна поведінка: вчинки, які шкодять здоров'ю або соціальному статусу людини. Наприклад: людина навмисно пропускає важливі дедлайни, щоб не зіштовхуватися з почуттям невпевненості.

4. Соціально-фокусовані механізми копіngu

4.1. Адаптивні: створення підтримуючого оточення: вибір соціального кола, яке надає емпатію, підтримку та розуміння. Наприклад: людина зближується з однодумцями, які також пережили травму, та підтримує одне одного.

Альтруїзм: допомога іншим людям, яка також допомагає людині знайти сенс свого досвіду. Наприклад: респондент починає волонтерити для дітей, які пережили схожі труднощі.

4.2. Деадаптивні: соціальна ізоляція: людина уникає спілкування через страх бути засудженою або не зрозумілою. Наприклад: людина перестає відповідати на дзвінки та зустрічатися з друзями.

Залежність від інших: надмірне покладання на інших людей для вирішення своїх проблем. Наприклад: особи, які не можуть приймати рішення без постійної поради родичів чи партнера[41].

Адаптивні механізми копіngu сприяють подоланню наслідків травми та дозволяють особі будувати повноцінне життя.

Деадаптивні механізми можуть ускладнювати життя людини та поглиблювати емоційні чи соціальні проблеми.

Розглянемо кілька основних механізмів подолання наслідків дитячої травми:

Вербалізація переживань: один з найефективніших способів подолання травматичних спогадів – це їх усвідомлення та обговорення. Психотерапія, групи підтримки та відкриті розмови з близькими можуть допомогти людині зрозуміти свої переживання і знайти підтримку[64].

Когнітивна реструктуризація: цей метод передбачає зміну негативних думок і переконань, пов'язаних із травмою. Люди можуть навчитися ставитися до своїх переживань з нової перспективи, що допомагає зменшити емоційний біль.

Медитація та майндфулнес: практики усвідомленості можуть допомогти людині зосередитися на моменті «тут і зараз», зменшуючи

тривогу та депресивні думки. Це може бути особливо корисно для тих, хто страждає від повторних спогадів про травму.

Фізична активність: спорт і фізичні вправи сприяють виробленню ендорфінів – гормонів щастя, які покращують настрій і знижують рівень стресу. Фізична активність також може слугувати способом відволікання від негативних думок.

Творчість: арт-терапія, написання щоденників або інші творчі заняття можуть стати потужними інструментами для вираження почуттів і переживань. Творчість дозволяє людині знайти нові способи висловлення своїх емоцій і переживань[61].

Механізми копіngu можуть варіюватися від вербалізації переживань до фізичної активності та творчості. Кожна людина унікальна, і те, що працює для одного, може не підходити для іншого. Однак важливо пам'ятати, що існують ефективні стратегії, які можуть допомогти впоратися з наслідками травми. З часом і зусиллями багато людей здатні не лише подолати свій травматичний досвід, але й знайти новий сенс у житті, здобувши цінні уроки з минулого.

Висновки до розділу 1

Дитячий травматичний досвід є одним із найважливіших факторів, що формують психоемоційний розвиток особистості. Травми, отримані в дитячому віці, можуть мати довготривалі наслідки, впливаючи на емоційне благополуччя, міжособистісні стосунки та соціальну адаптацію дорослої людини. У цьому контексті особливого значення набувають механізми подолання наслідків травматизації, а також роль сім'ї, соціального середовища та професійної допомоги в процесі відновлення.

Подолання наслідків дитячого травматичного досвіду в дорослому віці є багаторівневим процесом, який вимагає інтеграції особистих, соціальних і професійних ресурсів. Індивідуальні стратегії, такі як емоційна регуляція та

рефреймінг, у поєднанні з підтримкою сім'ї та громади, сприяють ефективній адаптації. Професійна допомога, зокрема психотерапія й фармакотерапія, є незамінною для людей із тяжкими наслідками травматизації.

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що соціальне середовище відіграє важливу роль у процесі подолання травматизації, забезпечуючи підтримку та безпечне середовище для адаптації. Копінг-стратегії мають бути індивідуально підібраними з урахуванням особливостей особистості, виду травми та доступних ресурсів. Інтеграція соціальних, поведінкових та професійних підходів до подолання травми забезпечує найбільш ефективні результати.

Підвищення обізнаності суспільства про наслідки травматизації та розвиток підтримуючих програм є необхідними для зменшення її негативного впливу на окремих осіб і громади.

Побудова безпечного середовища, розвиток резилієнтності та доступ до освітніх і терапевтичних програм сприятимуть зменшенню негативного впливу травм і підвищенню якості життя постраждалих осіб. Лише комплексний підхід до проблеми дозволяє забезпечити довготривалий результат і гармонійне функціонування в суспільстві.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ В ДИТИНСТВІ

2.1. Організація дослідження: етапи, методики, вибірка

Актуальність та проблема емпіричного дослідження. Дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві є надзвичайно актуальним у сучасному суспільстві. Травматичні події, пережиті в ранньому віці, можуть мати довготривалий вплив на психічне здоров'я та загальний розвиток особистості. Розуміння цих наслідків є ключовим для розробки ефективних методів підтримки та реабілітації постраждалих осіб.

Дитячі психологічні травми, такі як фізичне чи емоційне насильство, втрата близьких, нещасні випадки або військові конфлікти, можуть призводити до серйозних порушень у розвитку дитини. Згідно з даними представленими Фондом Ріната Ахметова, такі травми можуть залишати відбиток на психіці дитини, впливаючи на її розвиток і взаємовідносини у дорослому житті.

Наслідки дитячих травм можуть проявлятися у вигляді посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожних розладів, порушень поведінки та інших психічних станів. Як зазначає Хала Кербач, психіатр з університетської лікарні Монпельє, симптоми ПТСР у дітей включають повторні переживання травматичної події, гіпервигільантність, уникання нагадувань про травму, а також емоційні та поведінкові розлади в дорослому житті.

Незважаючи на значний обсяг досліджень у цій сфері, існує потреба в подальшому вивченні специфічних механізмів впливу дитячих травм на психічне здоров'я та поведінку в дорослому віці. Зокрема, важливо дослідити, як різні типи травматичних подій впливають на розвиток

особистості, які фактори сприяють резилієнтності, а які – підвищують вразливість до психічних розладів.

Крім того, сучасні соціальні та економічні умови, зокрема зростання рівня насильства, військові події в Україні та інші стресові фактори, підвищують ризик виникнення травматичних подій у дитячому віці, що підкреслює необхідність розробки ефективних програм превенції та інтервенції, оснований на емпіричних даних.

Проблема емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження психологічних наслідків дитячих травм стикається з низкою викликів, насамперед етичні аспекти: робота з особами, які пережили травму в дитячому віці, вимагає особливої обережності та дотримання етичних норм, щоб не завдати додаткової шкоди учасникам дослідження.

Визначення та вимірювання травматичного досвіду, а також його наслідків може бути складним через суб'єктивність сприйняття та різноманітність проявів.

Подолання цих проблем потребує ретельного планування дослідження, використання валідних та надійних методів збору даних, а також забезпечення етичних стандартів у роботі з учасниками.

Узагальнюючи, дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві є актуальним та необхідним для глибшого розуміння цього явища та розробки ефективних стратегій допомоги постраждалим.

Об'єкт дослідження: травматичний досвід

Предмет дослідження: психологічні наслідки травматичного досвіду в дитинстві.

Мета дослідження: Виявити особливості психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві, а також визначити чинники, які впливають на їх прояви в дорослому віці.

Гіпотеза дослідження: психологічні наслідки травматичного досвіду в дитинстві проявляються у вигляді стійких змін на психологічні властивості особистості в дорослому віці.

Завдання

1. Проаналізувати наукові праці на тему травми в дитинстві, її наслідків та механізмів впливу в дорослому віці.

4. Провести емпіричне дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві.

5. Розробити рекомендацій для психологічної корекції та профілактики наслідків травматизації.

Емпіричне дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві проводилось у три етапи.

1. На першому етапі дослідження було реалізовано збір науково-методичних даних з проблеми дослідження та проведене їх аналіз. На даному етапі було окреслене проблематику дослідження, означено актуальність обраної теми, здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження та визначено ступінь її розробленості, уточнено об'єкт та предмет дослідження, його мета, завдання, встановлена гіпотеза та визначені методи дослідження.

2. На другому етапі було розроблено програму емпіричного дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві, зібрано блок методик, обрано базу емпіричного дослідження та сформовано вибірку.

3. На третьому етапі проведено діагностику, аналіз та інтерпретацію отриманих даних, розроблено пропозиції, сформульовано висновки та оформлено результати дослідження.

Процедура проведення дослідження

Етапи:

1. Розробка методологічної бази.

2. Рекрутинг учасників через оголошення в соціальних мережах, в університеті та співпрацю з психологічними центрами.

3. Проведення психологічного тестування та інтерв'ю в зручний для учасників час, забезпечуючи конфіденційність та етичні стандарти.

4. Обробка даних (кількісна та якісна).

5. Аналіз даних:

– кількісний аналіз: використання статистичних методів (статистичний аналіз, кореляційний аналіз та ін) для виявлення зв'язків між травматичним досвідом і психологічними наслідками.

– якісний аналіз: контент-аналіз інтерв'ю для виявлення основних тем і патернів впливу травматичного досвіду на доросле життя.

Етичні аспекти дослідження

Отримання інформованої згоди від учасників.

Забезпечення анонімності та конфіденційності даних.

Надання можливості учасникам отримати психологічну підтримку у разі потреби.

Очікувані результати

1 Визначення основних психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві (депресія, тривога, порушення міжособистісних стосунків).

2 Виявлення факторів, що впливають на адаптацію після травми (соціальна підтримка, ресурси особистості).

Дотримання розробленого плану дозволить провести комплексне емпіричне дослідження, результати якого сприятимуть глибшому розумінню психологічних наслідків дитячих травм та розробці ефективних методів психологічної допомоги.

Визначення термінів:

Дитинство – це етап розвитку особистості, що триває з моменту народження до досягнення повноліття (18 років). У цей період формуються основні соціальні та психологічні навички, а також відбувається становлення особистості.

Дорослий вік – це наступний етап життєвого циклу, який розпочинається після юності і триває до кінця життя. Цей період характеризується фізичною, психологічною та соціальною зрілістю, а також досягненням певної стабільності в особистісному розвитку.

Травматичний досвід – це події або ситуації, які викликають сильний страх, безпорадність або жах і перевищують можливості людини адаптуватися. До таких подій можна віднести фізичне чи сексуальне насильство, емоційне знущання, втрату близьких, серйозні нещасні випадки або свідчення військових дій.

Психологічні наслідки – це тривалі зміни в емоційному стані, когнітивних процесах і поведінці, які виникають внаслідок пережитого травматичного досвіду. Вони можуть включати розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожних розладів та інших психічних станів.

Вплив травматичного досвіду в дитинстві на доросле життя

Травматичний досвід, пережитий у дитинстві, може суттєво вплинути на психічне здоров'я та поведінку в дорослому віці. Основні симптоми ПТСР включають:

Вторгнення: нав'язливі спогади, флешбеки або нічні кошмари, пов'язані з травматичною подією. Ці симптоми можуть викликати сильний дискомфорт і перешкоджати нормальному життю.

Уникнення: свідоме уникання думок, почуттів, місць або людей, які нагадують про травму. Це може призвести до соціальної ізоляції та обмеження активності.

Збудження: підвищена чутливість, що проявляється у вигляді дратівливості, проблем зі сном, гіперчутливості до подразників або надмірної пильності. Ці симптоми можуть ускладнювати підтримку стосунків та професійної діяльності.

Таким чином, травматичний досвід у дитинстві може суттєво вплинути на формування особистості та психічне здоров'я в дорослому житті.

Розуміння цих проявів є важливим для своєчасної діагностики та надання необхідної психологічної допомоги особам, які пережили травматичний досвід у дитинстві.

Методи дослідження

– теоретичні: аналіз, систематизація та узагальнення наукової літератури з метою визначення стану розробленості проблеми; угруповання; синтез; індукція та дедукція;

– емпіричні: клінічне інтерв'ю; психодіагностичне тестування за методиками: Шкала оцінки впливу травматичної події, IES-R (Н. В. Тарабаріна); методика «Діагностика інтроектних станів при психотравмах» (О. В. Защиринська).

– методи математичної статистики: статистичний аналіз (кількісний аналіз емпіричних даних; кореляційний аналіз Пірсона); табличний та графічний аналіз (для візуалізації даних та виявлення закономірностей психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві).

Математична обробка даних виконувалася за допомогою програм Microsoft Excel та SPSS 24.0 для Windows.

Розробка програми клінічного інтерв'ю

Створення програми клінічного інтерв'ю для осіб, які пережили травматичний досвід у дитинстві, потребує дотримання етичних норм, емпатії та індивідуального підходу. Таке інтерв'ю має бути структурованим, але водночас достатньо гнучким, щоб враховувати унікальний досвід кожної людини. Нами було складено програму клінічного інтерв'ю за наступною структурою:

1. Підготовчий етап

Привітання та встановлення контакту

Представлення себе, пояснення мети інтерв'ю.

Забезпечення безпечного середовища, акцент на добровільності участі.

Роз'яснення конфіденційності (з винятками, як-от загроза собі чи іншим).

Оцінка готовності до бесіди

Запитання щодо самопочуття та емоційного стану перед інтерв'ю.

Надання можливості відмовитися або зробити паузу у будь-який момент.

2. Основний етап

2.1. Загальний анамнез

Запитання про дитинство: Що Ви можете розповісти про своє дитинство? Які спогади з дитинства залишили найяскравіші враження?

Інформація про сімейне середовище: Хто був поруч із Вами в дитинстві? Які стосунки були у Вашій родині?

2.2. Виявлення травматичних подій

М'яке введення теми:

Чи були у Вашому житті події, які здавалися складними або болючими?

Чи можете Ви розповісти, як це впливало на Вас тоді і зараз?

Запитання про характер подій:

Чи відчували Ви тоді страх, безпорадність або небезпеку?

Як ці події вплинули на Ваше життя, Ваші стосунки чи Ваше відчуття себе?

2.3. Оцінка емоційного впливу

Як Ви відчуваєтеся, коли згадуєте ті події зараз?

Чи є ситуації або речі, які нагадують Вам про цей досвід?

Як Ви зазвичай справляєтеся з цими почуттями?

2.4. Ресурси та підтримка

Чи був хтось, хто підтримував Вас тоді?

На кого Ви можете покластися зараз?

Що допомагає Вам справлятися з труднощами зараз?

3. Завершення інтерв'ю

Обговорення відчуттів після бесіди: Як Ви відчуваєтеся після цієї розмови? Чи є щось, про що Ви хотіли б додати або запитати?

Надання підтримки та рекомендацій: Інформування про доступні ресурси (психотерапія, групи підтримки тощо). Запевнення в готовності до подальшого діалогу.

Завершення інтерв'ю:

Подяка за довіру та відкритість.

Забезпечення комфортного завершення розмови.

Методичні рекомендації до клінічного інтерв'ю

Емпатія та чуйність: уникати тиску або осуду, поважати темп розповіді.

Підтримка клієнта: важливо не тільки обговорювати травматичний досвід, а й допомагати знаходити ресурси для подолання наслідків.

Увага до тригерів: уникати деталей, які можуть викликати сильну емоційну реакцію, якщо клієнт до цього не готовий.

Основні етапи контент-аналізу:

Підготовка матеріалу: Транскрипція аудіо- або відеозаписів інтерв'ю та їх попередня обробка для забезпечення анонімності та конфіденційності.

Кодування: Виділення одиниць змісту (фраз, абзаців) та присвоєння їм кодів, що відображають основні ідеї або теми.

Категоризація: Об'єднання схожих кодів у категорії для виявлення більш широких патернів.

Інтерпретація: Аналіз взаємозв'язків між категоріями та формулювання висновків щодо впливу травматичного досвіду на доросле життя.

Контент-аналіз – це метод дослідження, що дозволяє систематично і об'єктивно оцінювати зміст комунікаційних матеріалів (текстів, відео, аудіо тощо). Він використовується для виявлення патернів, тем, тенденцій і значень у даних. Контент-аналіз може бути якісним або кількісним, залежно від мети дослідження.

Основними етапами контент-аналізу є:

1. Визначення мети дослідження: чітке формулювання питання або гіпотези, яку потрібно дослідити.

2. Вибір матеріалів: визначення джерел даних (наприклад, психологічні інтерв'ю, статті, книги).

3. Кодування даних: розробка категорій та тем для класифікації інформації. Це може включати створення списку ключових слів або фраз.

4. Аналіз даних: вивчення частоти вживання певних тем або категорій, а також їхнього зв'язку між собою.

5. Інтерпретація результатів: оцінка значення отриманих даних у контексті досліджуваної проблеми.

Контент-аналіз психологічного інтерв'ю може бути корисним інструментом для вивчення впливу дитячих травм на доросле життя. Ось як можна провести такий аналіз:

1. Визначення мети дослідження: вивчити, як травматичний досвід у дитинстві впливає на міжособистісні стосунки в дорослому житті.

2. Вибір матеріалів: зібрати записи психологічних інтерв'ю з дорослими, які пережили травми в дитинстві.

3. Кодування даних:

Розробити категорії для аналізу, такі як:

Емоційні реакції (тривога, депресія)

Соціальні взаємодії (ізоляція, проблеми у стосунках)

Копінг-механізми (як люди справляються з травмою)

Негативні переконання про себе (низька самооцінка)

4. Аналіз даних:

Підрахувати частоту появи кожної категорії в інтерв'ю та виявити взаємозв'язки між ними.

5. Інтерпретація результатів:

Визначити, які теми є найбільш поширеними і які висновки можна зробити про вплив дитячих травм на доросле життя.

Обговорити можливі рекомендації для терапії або підтримки людей з подібним досвідом.

Контент-аналіз психологічного інтерв'ю може надати цінну інформацію про те, як дитячі травми впливають на доросле життя. Цей метод дозволяє виявити ключові теми та патерни, які можуть допомогти в розумінні та підтримці людей, що пережили травматичний досвід.

Емпірична база та вибірка. Дослідження проводилось протягом січня-квітня 2025 року в м. Запоріжжя (Україна).

Для проведення дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві було сформовано вибірку з 50 учасників (чоловіки та жінки), які проживають у місті Запоріжжя. Вибірка була сформована з урахуванням наступних критеріїв:

1. Віковий діапазон та стать: учасники віком від 25 до 40 років. Такий віковий діапазон обрано для забезпечення достатньої зрілості респондентів та можливості рефлексії щодо пережитого дитячого досвіду, а також для вивчення довготривалих наслідків дитячих травм у різних етапах дорослого життя.

Розподіл вибірки за статтю: 28 жінок (56%), 22 чоловіки (44%).

2. Травматичний досвід у дитинстві: учасники, які зазнали травматичних подій у віці до 18 років. Типи травматичного досвіду, отриманого учасниками (рис.2.1):

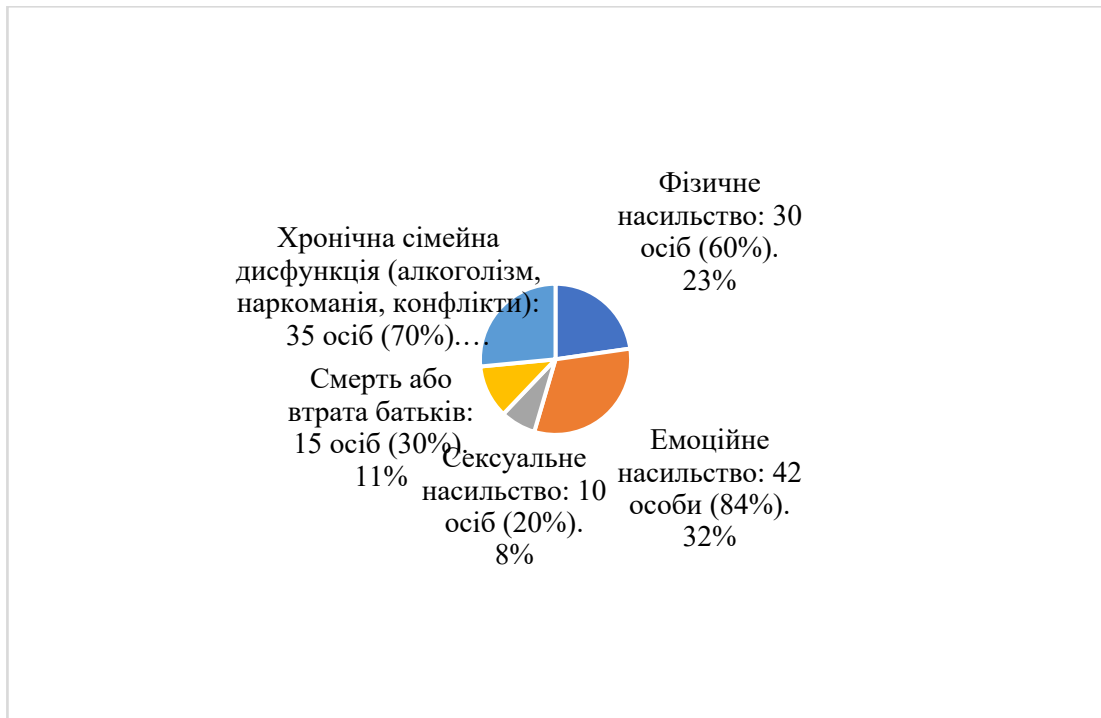

Рис.2.1 Розподіл вибірки за типами дитячої травматизації

Фізичне насильство: 30 осіб (60%).

Емоційне насильство: 42 особи (84%).

Сексуальне насильство: 10 осіб (20%).

Смерть або втрата батьків: 15 осіб (30%).

Хронічна сімейна дисфункція (алкоголізм, наркоманія, конфлікти): 35 осіб (70%).

3. Місце проживання: учасники, які постійно проживають у місті Запоріжжя. Це дозволяє врахувати специфічні соціокультурні та економічні фактори регіону, які можуть впливати на психологічний стан респондентів.

4. Добровільна участь: усі учасники дали інформовану згоду на участь у дослідженні, були поінформовані про його мету, процедури та можливі ризики. Забезпечено конфіденційність та анонімність отриманих даних.

Методи залучення учасників:

Для формування вибірки використовувалися наступні підходи:

Залучення до участі в дослідженні студентів та аспірантів Запорізького університету «Запорізька Політехніка», що мають негативний досвід дитячої травматизації.

Співпраця з місцевими психологічними та медичними установами, які надають допомогу особам з травматичним досвідом.

Розміщення оголошень у соціальних мережах та на спеціалізованих форумах, спрямованих на мешканців Запоріжжя.

Використання методу «снігової кулі», коли поточні учасники рекомендують інших потенційних респондентів.

Варто зазначити, що результати дослідження мають навчально-дослідницький характер та можуть бути обмежені специфікою вибірки, зокрема: її невеликим обсягом, географічною локалізацією (м. Запоріжжя) та віковим діапазоном (25-40 років). Загалом, ретельний підбір учасників та дотримання чітких критеріїв відбору сприяють підвищенню валідності та надійності отриманих даних у дослідженні психологічних наслідків дитячих травм.

2.2. Аналіз результатів дослідження впливу дитячих травм на психологічний стан у дорослому віці

На першому етапі емпіричного дослідження нами було проведене клінічне інтерв'ю з учасниками, узагальнення його результатів представимо нижче.

Аналіз інтерв'ю з 50 особами віком від 25 до 40 років, які пережили складні або болючі події в дитинстві (мають травматичний досвід), дозволяє виявити ключові аспекти впливу таких досвідів на доросле життя.

Прикладами травматичного досвіду учасників дослідження стали:

Фізичне насильство: 30 опитаних визначити факти фізичного насильства в дитинстві. кожна 2 дитина з числа опитаних регулярно зазнавала побоїв за дрібні провини. Один із респондентів згадував, як його били ременем за низькі оцінки.

Емоційне насильство: батьки постійно принижували 42 дітей, вказуючи, що вона «нічого не варта».

Сексуальне насильство: 10 опитаних зазнали в дитинстві сексуального насильства. Один із учасників зізнався, що у віці 9 років став жертвою сексуального насильства з боку родича.

Втрата (15 осіб): Наприклад, у 12-річному віці респондент втратив обох батьків унаслідок автомобільної аварії.

Сімейна дисфункція (35 осіб): більшість учасників зауважили на постійні сварки батьків через алкогольні залежності, які завершувалися бійками.

Учасники згадували різноманітні травматичні ситуації, включаючи фізичне або емоційне насильство, втрату близьких, серйозні хвороби або нещасні випадки в дитинстві.

Багато респондентів зазначали, що ці події мали глибокий вплив на їхнє психічне здоров'я, самооцінку та соціальні взаємодії, і цей вплив відчувається досі. Переважна більшість учасників відчували інтенсивний страх, безпорадність та небезпеку під час травматичних подій, що призводило до тривалих емоційних реакцій.

Травматичний досвід часто призводив до проблем у встановленні довіри, труднощів у міжособистісних стосунках та зниження самооцінки в дорослому віці.

При згадці травматичних подій учасники відчували сум, тривогу, іноді гнів або відчуття провини. Деякі учасники відзначали, що певні місця, запахи або звуки можуть викликати спогади про травму.

Респонденти використовували різні стратегії, включаючи уникання, саморегуляцію емоцій, звернення до підтримки близьких або професіоналів, а також залучення до діяльності, що відволікає.

Лише частина учасників отримувала підтримку від батьків, родичів або друзів під час травматичних подій.

Наведемо найбільш типові приклади відповідей учасників дослідження на питання інтерв'ю.

Так, на запитання: Чи були у Вашому житті події, які здавалися складними або болючими? Ігор Т. відповів наступне: «...у дитинстві я часто чув, що не можу нічого зробити правильно. Мої батьки були дуже критичними до мене, навіть за найменші помилки. Це було особливо боляче, тому що я намагався догодити їм, але це ніколи не приносило результату».

Вадим О. відповів: «...я виріс у родині, де були постійні конфлікти. Батько був алкоголіком, а мати часто плакала через його агресію. Найважчими були ночі, коли сварки переростали у фізичні бійки. Я пам'ятаю, як ховався в шафі і молився, щоб це закінчилося».

Мирослава К. виділила наступне: «...коли мені було 7 років, я втратила старшого брата через хворобу. Це було найболючіше у моєму житті, тому що він був для мене як захисник і друг».

На запитання: Чи можете Ви розповісти, як це впливало на Вас тоді і зараз? Ігор Т. відповів: «...тоді я відчував себе самотнім і нелюбим. Здавалося, що мене ніхто не помічає, крім моментів, коли я робив щось не так. Зараз я досі боюся критики і важко сприймаю навіть дружні зауваження. Це сильно впливає на мою роботу, де я завжди хвилююся, що зроблю помилку».

Вадим О. підкреслив наступне: «...коли я був дитиною, я не розумів, чому дорослі так поведуться. Зараз я усвідомлюю, що мої батьки теж мали свої травми, але це не змінює того, що я досі маю проблеми з довірою до людей. Я майже не маю друзів, бо завжди очікую, що мене зрадять».

Мирослава К. відповідає: «...втрата брата навчила мене цінувати моменти з близькими. Але водночас я стала дуже тривожною. Я боюся втратити своїх рідних і постійно перевіряю, чи з ними все гаразд. Це виснажує мене».

Дані відповіді є дуже типовими в групі.

На запитання: Чи відчували Ви тоді страх, безпорадність або небезпеку? Олег Г. відповів: «...я завжди боявся повертатися додому зі школи. Батько часто був у поганому настрої, і я ніколи не знав, чи буде він

спокійним, чи знову почнеться сварка. Цей страх став постійним супутником мого дитинства».

Борис. Д. підкреслив: «...я відчував себе безпорадним, коли бачив, як мої батьки кричать один на одного. Мені хотілося втекти, але я не міг, бо боявся, що щось станеться без мене. Це відчуття безпорадності переслідує мене досі, навіть у ситуаціях, де я маю контроль».

Юрко О. згадує : «...після того, як мене побили в школі однокласники, я постійно боявся. Я намагався уникати людей, які здавалися сильнішими за мене. Це страх залишився зі мною на довгі роки»

На питання: Як ці події вплинули на Ваше життя, Ваші стосунки чи Ваше відчуття себе? Декілька наведених прикладів відповідей є досить типовими для всій вибірці. Денис П.: «...через те, що я завжди відчував себе непотрібним, я не вірю, що хтось може любити мене по-справжньому. У стосунках я завжди боюся, що мене покинуть, тому уникаю близькості».

Раїса Ф. : «...мені важко приймати рішення. У дитинстві будь-яка ініціатива з мого боку завершувалася покаранням, тому зараз я чекаю, щоб інші вирішували за мене». Ренат Д.: «...моє дитинство навчило мене бути сильним, але я платив за це високу ціну. Я відчуваю, що не маю права показувати свої емоції, і це створює бар'єри у спілкуванні з людьми. Всі думають, що я холодний, хоча це не так».

Ці відповіді показують, наскільки глибокий і тривалий вплив мають дитячі травматичні події на різні аспекти життя дорослих людей.

В результаті проведеного контент-аналізу відповідей осіб, що пережили травматичний досвід у дитинстві, були виявлені наступні наслідки дитячої травматизації (табл.2.1):

Таблиця 2.1

Наслідки дитячої травматизації в дорослому віці

Наслідки	Опис
Когнітивні наслідки:	Порушення пам'яті та концентрації: Учасники повідомляли про труднощі з концентрацією уваги та збереженням інформації. Негативні переконання про себе: Висловлювання на кшталт «Я недостойний любові» або «Я не можу довіряти людям».
Емоційні наслідки:	Підвищена тривожність та депресія: Багато учасників відчували постійну тривогу та депресивні настрої. Емоційна нестабільність: Раптові зміни настрою, від глибокої суми до агресії.
Поведінкові наслідки:	Соціальна ізоляція: Уникання соціальних контактів та труднощі у встановленні близьких стосунків. Ризиковані поведінки: Зловживання алкоголем або наркотиками як спосіб саморегуляції емоцій.
Соціальні наслідки:	Проблеми у стосунках: Конфлікти з партнерами, друзями та родиною через недовіру та емоційну відстороненість. Професійні труднощі: Проблеми з утриманням роботи або досягненням кар'єрних цілей через низьку самооцінку та стрес.

Як видно в табл.2.1, контент-аналіз виявив, що травматичний досвід у дитинстві має багатогранний вплив на доросле життя, охоплюючи когнітивні, емоційні, поведінкові та соціальні аспекти. Розуміння цих патернів є важливим для розробки ефективних психологічних інтервенцій, спрямованих на підтримку осіб, які пережили дитячі травми.

Результати контент-аналізу інтерв'ю, проведених з 50 респондентами віком від 25 до 40 років, які пережили травматичний досвід у дитинстві, дозволяють виділити основні теми та патерни впливу дитячої травматизації на доросле життя. Нижче представлено узагальнені дані у табличній формі (табл.2.2). Слід зазначити, що деякі респонденти могли згадувати декілька тем одночасно, тому загальна сума відсотків може перевищувати 100%.

Таблиця 2.2

Результати контент-аналізу

Тема	Кількість згадувань	Відсоток респондентів (%)
Емоційні наслідки		
- Тривожність	35	70%
- Депресивні стани	28	56%
- Низька самооцінка	30	60%
Когнітивні наслідки		
- Труднощі з концентрацією уваги	25	50%
- Негативні переконання про себе	32	64%
Поведінкові наслідки		
- Уникання соціальних контактів	22	44%
- Агресивна поведінка	15	30%
- Зловживання психоактивними речовинами	10	20%
Фізичні симптоми		
- Порушення сну	27	54%
- Психосоматичні розлади	18	36%
Посттравматичне зростання		
- Підвищена емпатія	20	40%
- Стійкість до стресу	25	50%

Як видно в табл.2.2, аналіз інтерв'ю показав, що дитячі травматичні події мають значний вплив на емоційний, когнітивний та поведінковий аспекти життя дорослих. Найбільш поширеними наслідками є тривожність, депресивні стани та негативні переконання про себе. Водночас, частина респондентів відзначила розвиток позитивних якостей, таких як підвищена

емпатія та стійкість до стресу, що свідчить про можливість посттравматичного зростання.

В результаті узагальнення розгорнутих відповідей нами були виділені основні емоції та їх тривалий вплив на особистість дорослої людини, що має травматичний дитячий досвід, а також визначені типові адаптаційні стратегії.

Основні емоції: страх, тривога, низька самооцінка, безпорадність, гнів, сором.

Тривалий вплив: проблеми з самооцінкою, довірою до інших, труднощі у спілкуванні та ухваленні рішень.

Адаптаційні стратегії: уникання, надмірний контроль, перфекціонізм, аддиктивна поведінка.

Наслідками для стосунків осіб, що мають дитячі травми стали: недовіра, уникнення близькості, конфліктність, самоізоляція.

Багато респондентів зазначали наявність підтримки від партнерів, друзів або терапевтів, що допомагає їм справлятися з наслідками травми. Учасники вказували на важливість професійної психологічної допомоги, груп підтримки та особистих ресурсів, таких як хобі або фізична активність.

Отже, досвід травматичних подій у дитинстві має тривалий вплив на доросле життя, впливаючи на емоційний стан, соціальні взаємодії та самооцінку. Важливими факторами, що допомагають у подоланні наслідків травми, є наявність підтримки від близьких та професіоналів, а також ефективні стратегії справляння з емоціями.

Нами були виділені головні аспекти впливу травматичного досвіду на респондентів в групі

1. Когнітивні аспекти

Негативні переконання: 65% респондентів вважають, що вони недостатньо хороші або не заслуговують на любов; 40% зазначили труднощі з довірою до інших людей.

Проблеми з пам'яттю: у 30% учасників є фрагментовані спогади про дитинство; 20% повідомили про труднощі з концентрацією уваги.

Наприклад: один учасник описав, як його страх помилок у дитинстві переріс у перфекціонізм, що заважає ефективно виконувати роботу.

2. Емоційні аспекти

Хронічна тривога: у 70% учасників спостерігається підвищений рівень тривожності.

Депресивні симптоми: 50% повідомили про відчуття безнадії або депресивний стан протягом тривалого часу.

Емоційна регуляція: 40% опитаних мають труднощі з контролем емоцій, схильні до спалахів гніву або сліз.

Наприклад: учасниця розповіла, як після тривалого емоційного насильства в дитинстві їй важко відчувати радість навіть у приємних ситуаціях.

3. Поведінкові аспекти

Ризикована поведінка: 25% повідомили про зловживання алкоголем або наркотиками; 15% зазначили схильність до азартних ігор чи інших форм аддиктивної поведінки.

Самоізоляція: 50% учасників уникають соціальних контактів, відчуючи страх бути засудженими або відкинутими.

Наприклад: один чоловік (Олег Г.) розповів, як він уникає романтичних стосунків через страх повторення насильства.

4. Соціальні аспекти

Труднощі у спілкуванні: 60% мають труднощі з встановленням близьких стосунків; 35% відчують недовіру до колег або друзів.

Проблеми в сім'ї: 40% зазначили конфлікти у своїх сім'ях, зумовлені їхньою емоційною нестабільністю. Наприклад: Єгор К. розповів, як його страх конфліктів змушує уникати серйозних розмов із партнером, що призводить до напруженості у стосунках.

Отже, дитячі психологічні травми можуть мати довготривалий вплив на різні аспекти психічного здоров'я дорослої людини. Травматичний досвід у дитинстві може призводити до негативних переконань про себе та світ,

зниженої самооцінки та труднощів у концентрації уваги. Такі особи можуть мати спотворене сприйняття реальності, що впливає на їхні рішення та життєві вибори.

Дорослі, які зазнали дитячих травм, часто стикаються з емоційною нестабільністю, підвищеною тривожністю, депресією та труднощами у регуляції емоцій. Вони можуть відчувати часті перепади настрою, дратівливість або емоційну відстороненість.

У поведінці можуть проявлятися такі наслідки, як соціальна ізоляція, агресивність, схильність до ризикованої поведінки або, навпаки, уникання соціальних контактів. Також можливі труднощі у встановленні та підтримці близьких стосунків.

Таким чином результати психологічного діагностичного інтерв'ю показали, що травматичний досвід у дитинстві має глибокий і довготривалий вплив на когнітивний, емоційний, поведінковий та соціальний розвиток особистості. Найбільш поширеними наслідками є негативні переконання про себе, хронічна тривога, соціальна ізоляція та проблеми у стосунках.

Далі, нами було проведене психологічне діагностичне тестування за методикою Шкала оцінки впливу травматичної події, IES-R (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Результати статистичного аналізу за методикою «Шкала оцінки впливу травматичної події, IES-R» (n=50)

Показник	вторгнення	уникнення	збудження	загальний вплив дитячої травми на особистість
Середнє	17,12	19,02	13,84	49,98
Стд. помилка	0,641834	0,836167	0,802221	1,50604
Медіана	17	19	14	52
Мода	17	19	7	63
Стд. відхилення	4,538452	5,912595	5,672562	10,64931
Дисперсія вибірки	20,59755	34,95878	32,17796	113,4078
Мінімум	9	11	7	34

Максимум	29	28	28	65
Рівень надійності (95,0%)	1,289814	1,680341	1,612124	3,0265

Як можна побачити в табл.2.3, найвищий середній показник спостерігається за шкалою уникнення (19,02), що свідчить про тенденцію респондентів уникати думок, почуттів або ситуацій, пов'язаних з травматичною подією.

Достатньо високий показник вторгнення (17,12) вказує на часті небажані спогади, сни або флешбеки, пов'язані з травмою (рис.2.2).

Респонденти з травматичним досвідом часто обирають стратегії вторгнення та уникнення як механізми захисту, щоб впоратися зі своїми переживаннями. Ці стратегії можуть мати довготривалий вплив на їхнє психічне здоров'я та якість життя. Стратегії вторгнення можуть проявлятися у формі повторних спогадів про травму, флешбеків або нав'язливих думок. Респонденти можуть відчувати, що травматичний досвід постійно «вторгається» в їхнє життя, що призводить до тривоги та дистресу.

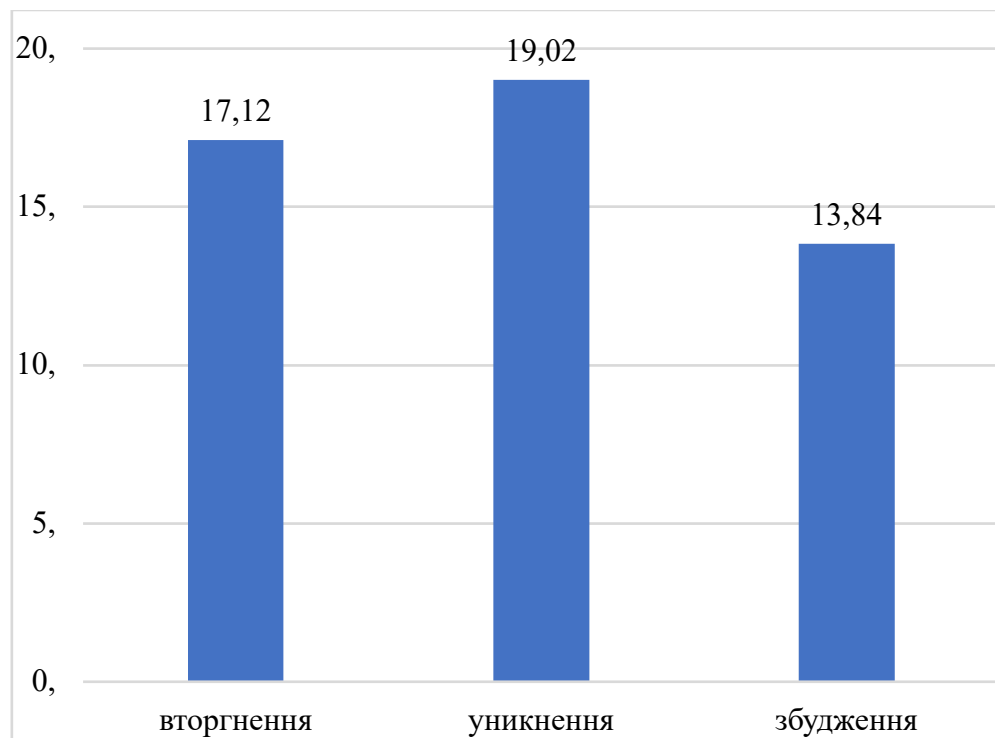

Рис.2.2 Поведінкові патерни

Уникнення може проявлятися у відмові від певних ситуацій або емоцій, які нагадують про травму. Це може включати уникнення соціальних контактів або певних місць, що викликають спогади про травму.

Найнижчий середній показник зафіксовано за шкалою збудження (13,84), що свідчить про відносно меншу, але все ж значущу, присутність симптомів гіперзбудження, таких як дратівливість або проблеми зі сном. Збудження може бути пов'язане з підвищеною чутливістю до стресових ситуацій. Респонденти можуть відчувати сильні емоції або фізіологічні реакції в ситуаціях, які нагадують про їхній травматичний досвід.

Стандартні відхилення вказують на помірну варіабельність відповідей респондентів, зокрема, найбільша варіабельність спостерігається за шкалою уникнення (стд. відхилення 5,91), що може свідчити про індивідуальні відмінності у стратегіях копіngu. Медіанні значення близькі до середніх, що свідчить про відносно симетричний розподіл відповідей. Мода за шкалою збудження (7) значно нижча за середнє, що може вказувати на наявність групи респондентів з особливо низькими показниками за цією шкалою. Розмах показників (від мінімуму до максимуму) свідчить про широкий спектр інтенсивності переживань серед респондентів, що підкреслює індивідуальні відмінності у реакціях на дитячу травму.

Далі за методикою «Діагностика інтроектних станів при психотравмах» нами було виявлено ступінь травматизації опитаних (табл. 2.4).

Поняття «інтроектний стан» безпосередньо пов'язане з концепцією інтроекції, яка в психології означає процес несвідомого включення зовнішніх об'єктів, ідей або установок у внутрішній світ особистості. Іншими словами, це механізм, за допомогою якого індивід засвоює та інтегрує в свою психіку зовнішні впливи, роблячи їх частиною власного «Я».

Інтроектний стан може впливати на поведінку, емоційні реакції та самооцінку особистості. Варто зазначити, що інтроекти можуть бути як позитивними, так і негативними. Позитивні інтроекти сприяють особистісному розвитку та адаптації, тоді як негативні можуть призводити до

внутрішніх конфліктів, зниження самооцінки та інших психологічних проблем.

Таблиця 2.4

Результати статистичного аналізу за методикою «Діагностика інтроєктних станів при психотравмах»

Показник	№	Мін	Мах	Середнє	Стд. відхилення	Дисперсія
Здоровий дорослий	50	1	5	3,2456	1,2624	1,0467
Проблемний дорослий	50	2	9	7,3974	1,3721	1,0965
Оптимістична дитина	50	1	4	2,9405	0,9617	1,2638
Депресивна дитина	50	3	10	8,0493	2,3755	0,8814
Внутрішній захисник	50	2	7	5,1293	3,0179	3,1655
Зовнішній агресор	50	2	8	3,0928	1,5358	2,2415
Дбайливий батько	50	1	6	2,4796	1,1455	3,4198
Аутоагресор	50	3	10	6,5512	2,9704	1,2755

Як можна побачити в табл.2.4, результати статистичного аналізу за тестом «Діагностика інтроєктних станів» свідчать про наступні тенденції в групі дорослих осіб, що мають дитячі травми.

Отримані результати тесту «Діагностика інтроєктних станів при психотравмах» вказують на значні відмінності в психоемоційному стані дорослих осіб, які мають дитячі травми. Розглянемо кожен з показників та визначимо загальні тенденції в цій групі.

Здоровий дорослий: середнє значення: 3,2456 свідчить про помірний рівень інтеграції здорових дорослих механізмів у досліджуваних осіб. Стандартне відхилення (1,2624) демонструє низьку варіабельність відповідей серед респондентів. Низький рівень цього показника свідчить про те, що респонденти можуть мати труднощі з функціонуванням у ролі зрілого,

емоційно стабільного дорослого. Це може бути наслідком травматичного досвіду в дитинстві, який вплинув на їхню здатність до адаптації та саморегуляції.

Проблемний дорослий: середнє значення: 7,3974 вказує на високий рівень проблемних інтроєктів, які можуть викликати труднощі у функціонуванні дорослої особистості. Високі максимальні значення (9) свідчать про яскраво виражений вплив проблемного дорослого в певній частини респондентів. Високий рівень вказує на те, що багато респондентів відчують труднощі у дорослому житті, що може проявлятися у вигляді емоційних розладів, проблем у стосунках або труднощів у прийнятті рішень. Це може бути наслідком незавершених травматичних переживань (рис.2.3).

Як можна побачити на рис.2.3, низький рівень показника «оптимістична дитина» свідчить про відсутність позитивного погляду на життя та недостатню внутрішню ресурсність. Це може бути пов'язано з негативними переживаннями в дитинстві, які заважають формуванню оптимістичного світогляду. Середнє значення: 2,9405 відображає помірний прояв цього стану. Низьке стандартне відхилення (0,9617) вказує на однорідність цього показника серед респондентів.

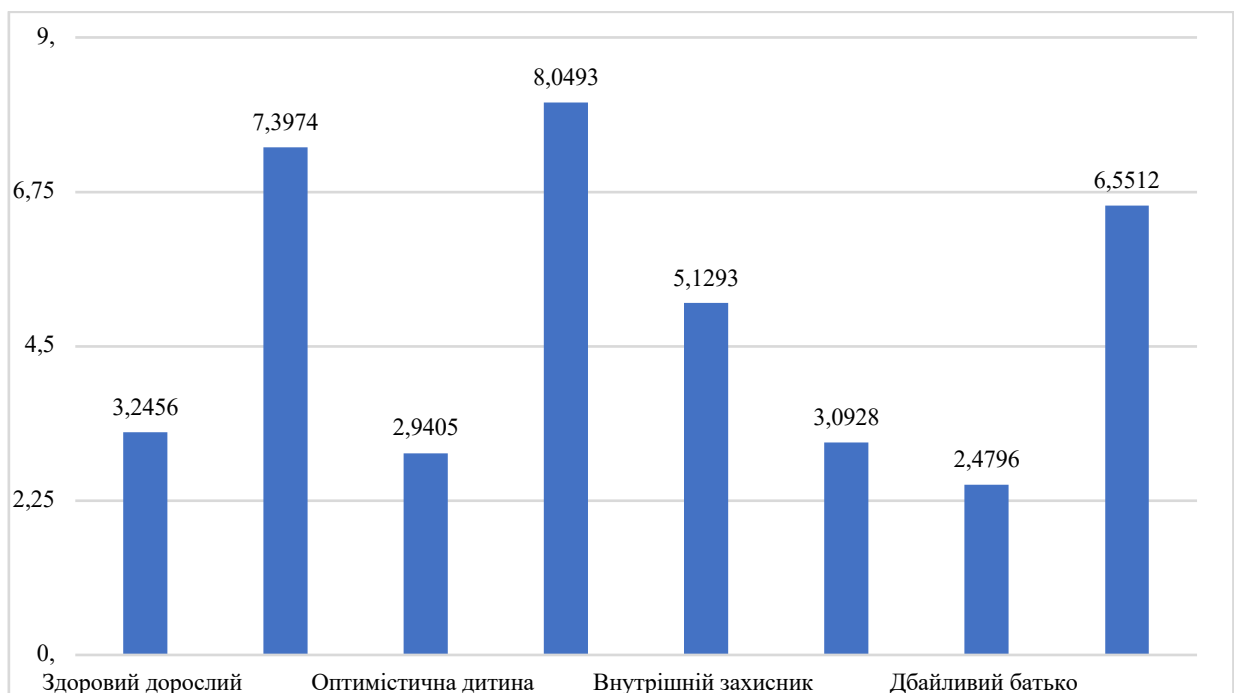

Рис.2.3 Вираженість інтроєктних станів

Депресивна дитина: середнє значення: 8,0493 підтверджує сильний вплив депресивних переживань, які беруть початок у дитячому досвіді. Високий рівень депресивної дитини вказує на те, що респонденти можуть відчувати значний емоційний дистрес і депресію, що є наслідком травматичного досвіду. Це свідчить про те, що травма залишила глибокий слід у їхній психіці. Широкий діапазон значень (3–10) відображає індивідуальні відмінності у прояві цього стану.

Внутрішній захисник: середнє значення: 5,1293 демонструє помірний рівень внутрішнього захисного механізму. Високе стандартне відхилення (3,0179) свідчить про значну варіабельність у сприйнятті цього аспекту серед респондентів. Середній рівень внутрішнього захисника може свідчити про наявність певних механізмів захисту, проте їхня ефективність може бути обмеженою через травматичний досвід.

Зовнішній агресор: середнє значення: 3,0928 вказує на низький рівень прояву зовнішньої агресії як інтроєкту. Помірна варіабельність (1,5358) відображає відмінності у рівні цього показника серед респондентів. Низький рівень зовнішнього агресора може свідчити про те, що респонденти не відчують зовнішньої загрози або агресії, але це також може вказувати на їхнє прагнення уникнути конфліктів.

Дбайливий батько: середнє значення: 2,4796 вказує на недостатній розвиток турботливих і підтримуючих інтроєктів. Низьке стандартне відхилення (1,1455) свідчить про однорідність відповідей. Дуже низький рівень дбайливого батька вказує на брак внутрішньої підтримки та піклування про себе. Це може бути наслідком негативного досвіду виховання в дитинстві.

Аутоагресор: середнє значення: 6,5512 демонструє значний вплив самозвинувачення та самокритики. Широке стандартне відхилення (2,9704) свідчить про індивідуальні варіації. Високий рівень аутоагресора свідчить про наявність внутрішньої агресії або самопокарання, що часто

спостерігається у людей з травматичним досвідом. Це може проявлятися у формі самокритики або руйнівних поведінкових патернів.

Проблемний дорослий і депресивна дитина мають найвищі середні значення, що свідчить про значну емоційну та когнітивну дезадаптацію респондентів.

Дбайливий батько і оптимістична дитина представлені найменш виражено, що вказує на дефіцит ресурсів підтримки та позитивного ставлення до себе, а високий рівень аутоагресора вказує на необхідність роботи з самокритикою та внутрішньою агресією.

Результати діагностики дали можливість визначити загальні тенденції впливу дитячої травматизації на особистість в дорослому віці, а саме:

1. Психоемоційні труднощі: високий рівень проблемного дорослого та депресивної дитини свідчить про те, що дорослі з дитячими травмами часто мають серйозні труднощі в адаптації та емоційній регуляції.
2. Недостатню підтримку: низькі показники здорового дорослого та дбайливого батька вказують на брак внутрішньої підтримки та ресурсів для подолання стресів.
3. Внутрішню агресію: високий рівень аутоагресора вказує на те, що ці особи можуть мати схильність до самопокарання або негативного ставлення до себе.
4. Обмежену оптимістичну перспективу: низький рівень оптимістичної дитини свідчить про те, що ці особи можуть мати труднощі з формуванням позитивного світогляду через пережиті травми.

Результати тесту демонструють складну картину психоемоційного стану дорослих осіб з дитячими травмами. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до терапії, який включає розвиток внутрішніх ресурсів, підтримку емоційної регуляції та роботу над самооцінкою. Отримані результати свідчать про те, що дитяча травматизація має значний вплив на психоемоційний стан дорослих, проявляючись у різних симптомах

посттравматичного стресового розладу. Дитяча травма суттєво впливає на розвиток особистості. В дорослому віці вона може призвести до:

- порушення емоційної регуляції: люди з травматичним досвідом в дитинстві можуть мати труднощі з управлінням своїми емоціями.

- проблеми з довірою: травма може спричинити недовіру до інших людей, що ускладнює формування близьких стосунків.

- схильності до тривожності та депресії: респонденти можуть частіше відчувати симптоми тривоги та депресії через пережитий травматичний досвід.

Найбільш вираженими є симптоми уникнення та вторгнення, що підкреслює необхідність розробки та впровадження цілеспрямованих психотерапевтичних інтервенцій для цієї групи осіб.

2.3. Розробка рекомендацій для психологічної корекції та профілактики наслідків дитячої травматизації

Дитячий травматизм має тривалий вплив на психічне здоров'я та розвиток особистості в дорослому віці. Ефективна психологічна корекція та профілактика наслідків дитячої травматизації вимагають комплексного підходу, що включає індивідуальну та групову терапію, підтримку сім'ї та освітніх установ, а також розвиток соціальних навичок.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) допомагає змінити негативні переконання та поведінкові патерни, пов'язані з травматичним досвідом в дитинстві через наступні механізми (рис.2.4).

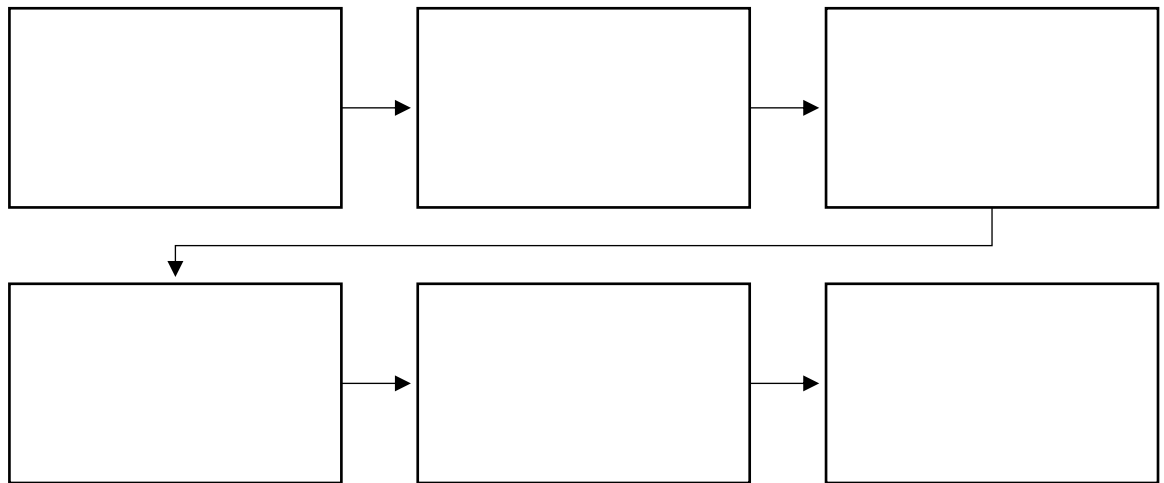

Рис.2.4 КТП при роботі з людьми, що мали травматичний досвід в дитинстві

Учасники, які пережили дитячу травматизацію, часто розвивають деструктивні переконання про себе, інших людей або світ. Використання технік когнітивного аналізу (наприклад, складання таблиць «думка—емоція—поведінка») дозволяє клієнтам усвідомити автоматичні негативні думки, пов’язані з травматичними подіями. Це сприяє формуванню більш реалістичних та адаптивних переконань.

Техніка когнітивної реструктуризації допомагає клієнтам переосмислити значення травматичного досвіду, зменшуючи вплив викривлених переконань, таких як «Я був недостатньо хорошим, щоб уникнути насилля» чи «Світ – небезпечне місце». Це дозволяє формувати нові моделі мислення, засновані на реальних фактах, а не на хибних інтерпретаціях.

Підконтрольна експозиція травматичним спогадам або тригерам допомагає поступово зменшувати інтенсивність страху та уникнення, пов’язаних із травматичним досвідом. Це може включати уявну експозицію (програвання ситуацій у безпечному середовищі) або реальну (взаємодія з тригерами у реальному житті).

Після усвідомлення деструктивних моделей поведінки (наприклад, самоізоляції або імпульсивних реакцій), КПТ дозволяє формувати нові,

здорові стратегії. Техніки можуть включати вправи з соціальних навичок, розвиток асертивності, планування діяльності та формування адаптивних моделей реагування в складних ситуаціях.

Через зв'язок між психікою та тілом КПТ може включати техніки релаксації (глибоке дихання, прогресивна м'язова релаксація) та навчання ідентифікувати тілесні сигнали стресу. Це допомагає клієнтам знизити фізіологічну активність, пов'язану зі збудженням після травматичного досвіду.

КПТ сприяє розвитку адаптивних копінг-стратегій для боротьби з негативними емоціями та ситуаціями, які нагадують про травму. Це включає навчання позитивному самодіалогу, використанню підтримки соціального оточення, а також технік емоційного саморегулювання.

Для забезпечення довготривалого ефекту терапії важливо включити періодичні оцінки стану клієнта та розробити стратегії запобігання рецидивам. КПТ може бути розширено через створення планів підтримки, що включають розпізнавання тригерів, самостійне використання когнітивних технік і доступ до ресурсів підтримки.

КПТ є ефективним методом, що дозволяє зменшити психологічні наслідки травматичного досвіду, змінюючи негативні когнітивні патерни, знижуючи емоційну реактивність та формуючи адаптивні моделі поведінки. Його використання сприяє довготривалим позитивним змінам у житті клієнтів, які пережили травматизацію в дитинстві. Нами було сформульовано практичні рекомендації щодо застосування КПТ при роботі з клієнтами, що мають дитячі травми:

1. Застосовувати КПТ в індивідуальному та груповому форматі для забезпечення гнучкого підходу до клієнтів з різними потребами.
2. Інтегрувати КПТ з іншими методами психотерапії, такими як емоційно-фокусована терапія, для комплексного підходу до роботи з травматичним досвідом.

3. Забезпечувати тривале навчання спеціалістів у галузі КПТ, зокрема в контексті роботи з дитячими травмами.

Результати дослідження показали, що дитячі часто стають причинами різноманітних психологічних розладів, таких як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та інші емоційні і поведінкові проблеми. У цьому контексті експозиційна терапія виступає одним із найбільш ефективних методів лікування, спрямованих на подолання наслідків дитячих травм.

Експозиційна терапія – це психологічний підхід, що базується на принципах когнітивно-поведінкової терапії. Основною метою цього методу є поступове і контрольоване зіткнення пацієнта з його страхами або травматичними спогадами. Це може включати в себе як візуалізацію травматичних подій, так і роботу з реальними ситуаціями, що викликають страх або тривогу. Завдяки цій техніці пацієнти можуть зменшити свою чутливість до тригерів (факторів, що викликають негативні емоції) і навчитися управляти своїми реакціями.

Перевагами експозиційної терапії є:

1. Зменшення симптомів: однією з основних переваг експозиційної терапії є її здатність значно зменшувати симптоми, пов'язані з травмою. Пацієнти вчаться не уникати своїх страхів, а приймати їх, що призводить до зниження тривожності та депресії.

2. Відновлення контролю: дорослі, які пережили дитячі травми, часто відчують безпорадність і втрату контролю над своїм життям. Експозиційна терапія допомагає їм відновити цей контроль, навчаючи їх справлятися зі своїми емоціями і реакціями.

3. Переосмислення травматичного досвіду: під час терапії пацієнти мають можливість переосмислити свої травматичні спогади, що допомагає їм знайти нові значення і перспективи. Це може призвести до зменшення негативного впливу минулого на їхнє сьогодення.

4. Розвиток навичок саморегуляції: експозиційна терапія також включає в себе навчання пацієнтів технік саморегуляції, таких як дихальні вправи або медитація, що дозволяє їм краще справлятися зі стресом у повсякденному житті.

Попри численні переваги, експозиційна терапія також має свої недоліки. Для багатьох пацієнтів процес зіткнення зі своїми страхами може бути надзвичайно важким і емоційно виснажливим. Терапевт повинен бути чутливим до потреб пацієнта і готовим адаптувати підхід відповідно до його стану. Важливо забезпечити безпечне середовище, де пацієнт може відкрито висловлювати свої почуття та переживання.

Отже, експозиційна терапія є потужним інструментом у роботі з дорослими, які мають дитячі травми. Завдяки своїй структурованості та науково обґрунтованому підходу, вона дозволяє пацієнтам не лише зменшити симптоми, але й відновити контроль над своїм життям, переосмислити травматичний досвід і розвинути навички саморегуляції. Хоча цей процес може бути складним, підтримка кваліфікованого терапевта та готовність пацієнта працювати над собою можуть призвести до значних позитивних змін у їхньому житті. Експозиційна терапія відкриває двері до відновлення і зцілення, даруючи надію на краще майбутнє.

Нами було розроблено алгоритм роботи з травматичними спогадами через поступову експозицію (рис.2.5).

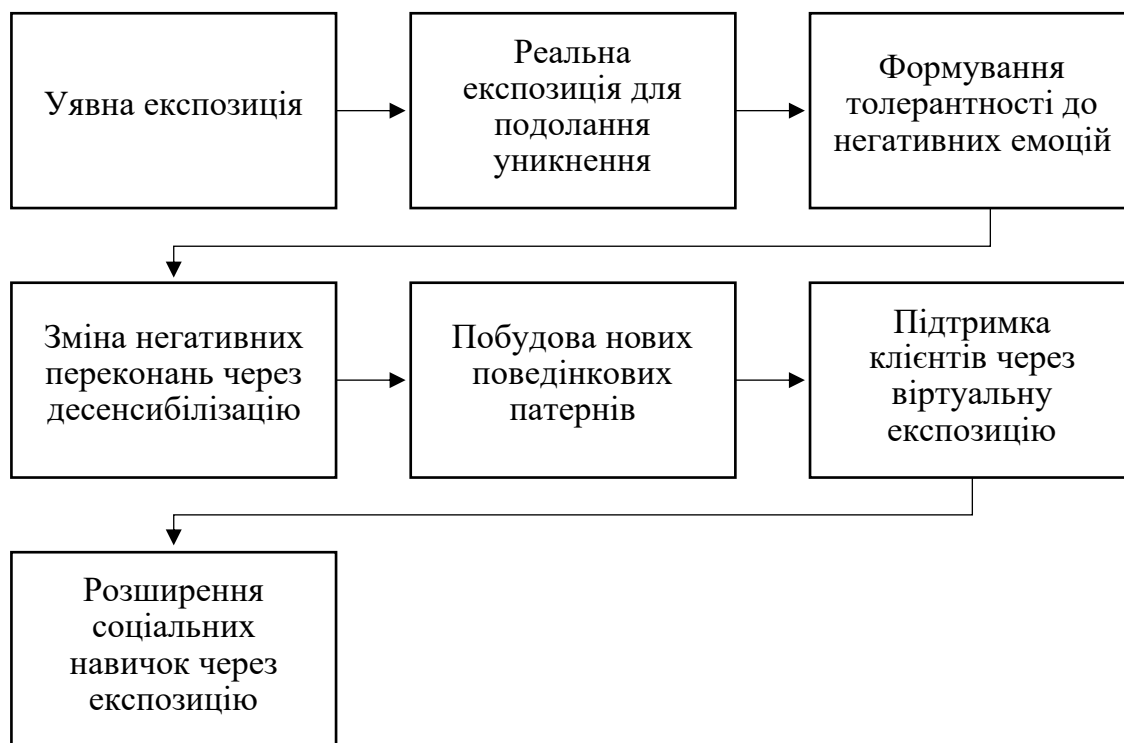

Рис.2.5 Експозиційна терапія при роботі з людьми, що мали травматичний досвід в дитинстві

Експозиційна терапія спрямована на поступове наближення до травматичних спогадів, щоб зменшити інтенсивність емоційної реакції на них.

На початку роботи з клієнтом необхідно проводити уявну експозицію, де клієнт під керівництвом терапевта детально описує травматичну подію, щоб знизити її емоційний заряд і усвідомити її реальні наслідки. Це дозволяє змінити викривлені переконання, такі як «Я безпорадний» чи «Усе навколо небезпечно».

Реальна експозиція проводиться для подолання уникнення тригерів, пов'язаних із травмою, посилює страх та закріплює негативні поведінкові патерни. Потрібно застосовувати контрольовану реальну експозицію, поступово наближаючи клієнтів до ситуацій чи об'єктів, які викликають страх (наприклад, публічні місця, соціальна взаємодія). Це сприяє формуванню нових асоціацій і зменшує уникнення.

Формування толерантності до негативних емоцій. Особи з травматичним досвідом часто мають низьку толерантність до дискомфорту.

На даному етапі використовуються техніки експозиції для навчання клієнтів переживати тривогу, страх чи смуток, не вдаючись до уникнення. Наприклад, створювати ситуації, в яких клієнт залишається наодинці з дискомфортними емоціями, але отримує підтримку терапевта.

Зміна негативних переконань через десенсибілізацію. Частий контакт із тригерами за допомогою експозиційної терапії знижує інтенсивність реакцій і допомагає усвідомити, що страх є перебільшеним або необґрунтованим. Потрібно використовувати систематичну десенсибілізацію для формування нових когнітивних схем, таких як «Я можу впоратися з труднощами» або «Світ не завжди небезпечний».

Експозиційна терапія дозволяє змінити поведінкові реакції через повторне зіткнення з тригерами без негативних наслідків. Необхідно застосовувати методи моделювання адаптивної поведінки під час експозиції, наприклад, навчати клієнтів впевненого спілкування або розв'язання конфліктів у соціальних ситуаціях.

Використання сучасних технологій, таких як віртуальна реальність, дозволяє створювати контрольовані умови для експозиції, зменшуючи страх клієнтів перед реальними ситуаціями. В роботі з клієнтом слід інтегрувати віртуальну експозицію для роботи з клієнтами, які мають сильне уникнення або відмовляються від реальної експозиції.

Розширення соціальних навичок через експозицію. Травматичний досвід у дитинстві часто пов'язаний із труднощами в соціальних взаємодіях.

Наукова пропозиція: Використовувати соціальну експозицію, де клієнт під час терапії вчиться взаємодіяти з іншими людьми, висловлювати власні почуття та будувати довірливі стосунки.

Необхідно застосовувати експозиційну терапію в поєднанні з когнітивною реструктуризацією, щоб підсилити ефект зміни переконань. Навчати клієнтів технік саморегуляції (наприклад, глибокого дихання), щоб

вони могли ефективно справлятися з тривогою під час експозиції. Створювати індивідуальні програми експозиції, враховуючи специфіку травматичного досвіду та рівень емоційної реактивності клієнта.

На нашу думку, експозиційна терапія є ефективним методом для зміни негативних переконань та поведінкових патернів, пов'язаних із травматичним досвідом у дитинстві. Її застосування дозволяє зменшити уникнення, знизити інтенсивність страху та формувати адаптивні стратегії подолання.

Нами було доведено, що дитячий досвід, особливо травматичний, часто позначається на психологічному благополуччі людини в дорослому віці. Групова терапія виступає унікальним підходом, що дозволяє не лише зменшити психологічні наслідки травматизації, але й створити середовище для емоційного відновлення та профілактики рецидивів.

Групова терапія базується на концепції взаємодії, де кожен учасник виступає як джерело підтримки та дзеркало для інших. Цей формат дозволяє клієнтам переживати досвід взаємодії, отримувати підтвердження своїх емоцій і відчувати, що вони не самотні в своїх проблемах. Люди, які пережили травматичний досвід у дитинстві, часто схильні до самозвинувачень або уникають обговорення своєї травми. Група стає безпечним простором, де ці почуття можуть бути переосмислені.

Ефективність групової терапії залежить від кількох факторів:

1. Компетенція терапевта: ведучий має забезпечити безпечну атмосферу, де кожен учасник відчувається прийнятим і почутим.
2. Структурованість процесу: програма має включати як емоційно-фокусовану, так і когнітивно-поведінкову роботу, щоб забезпечити комплексний підхід до травматизації.
3. Добір групи: важливо забезпечити гомогенність групи за типом проблем або рівнем емоційної готовності до роботи, щоб уникнути дисбалансу в динаміці.

Одним із ключових терапевтичних факторів групової роботи є нормалізація переживань. Учасники, ділячись своїми історіями, розуміють, що їхній досвід не унікальний і не свідчить про їхню «неправильність». Це сприяє зниженню сорому, що часто супроводжує травму, та формуванню нових, здорових моделей самосприйняття.

Групова терапія працює з кількох аспектів, які є критично важливими у подоланні наслідків дитячої травматизації:

1. Когнітивний аспект

Завдяки спільному обговоренню учасники мають можливість переглянути свої переконання про себе, інших людей та світ. Наприклад, думки на кшталт «мене не можна любити» чи «люди завжди завдають болю» поступово замінюються на більш реалістичні та адаптивні.

2. Емоційний аспект

Групова терапія сприяє емоційній регуляції. Учасники вчаться визнавати, розуміти й виражати свої емоції без страху бути відкинутими. Це допомагає зменшити інтенсивність таких емоцій, як гнів, страх чи смуток, які часто супроводжують травматичний досвід.

3. Соціальний аспект

Травматичний досвід часто призводить до ізоляції або труднощів у стосунках. Групова терапія надає можливість практикувати соціальні навички, навчитися довіряти іншим і будувати здорові стосунки.

4. Поведінковий аспект

У групі учасники отримують позитивний зразок поведінки від інших. Наприклад, якщо хтось ділиться досвідом успішного подолання труднощів, це надихає інших учасників спробувати аналогічні стратегії.

Групова терапія не лише корегує психологічні наслідки травматизації, але й діє як потужний інструмент профілактики. Робота в групі сприяє формуванню навичок емоційної стійкості, що допомагає людям ефективніше справлятися з викликами в майбутньому. Навчання самопідтримки, розвиток

навичок співчуття до себе та інших є ключовими профілактичними аспектами цього підходу.

Висновки до розділу 2

Аналіз інтерв'ю показав, що дитячі травматичні події мають значний вплив на емоційний, когнітивний та поведінковий аспекти життя дорослих. Найбільш поширеними наслідками є тривожність, депресивні стани та негативні переконання про себе. Водночас, частина респондентів відзначила розвиток позитивних якостей, таких як підвищена емпатія та стійкість до стресу, що свідчить про можливість посттравматичного зростання.

В результаті узагальнення розгорнутих відповідей нами були виділені основні емоції та їх тривалий вплив на особистість дорослої людини, що має травматичний дитячий досвід, а також визначені типові адаптаційні стратегії.

Основні емоції: страх, тривога, низька самооцінка, безпорадність, гнів, сором.

Тривалий вплив: проблеми з самооцінкою, довірою до інших, труднощі у спілкуванні та ухваленні рішень.

Адаптаційні стратегії: уникання, надмірний контроль, перфекціонізм, аддиктивна поведінка.

Наслідками для стосунків осіб, що мають дитячі травми стали: недовіра, уникнення близькості, конфліктність, самоізоляція.

Результати психодіагностики дали можливість визначити загальні тенденції впливу дитячої травматизації на особистість в дорослому віці, а саме:

1. Психоемоційні труднощі: високий рівень проблемного дорослого та депресивної дитини свідчить про те, що дорослі з дитячими травмами часто мають серйозні труднощі в адаптації та емоційній регуляції.

2. Недостатню підтримку: низькі показники здорового дорослого та дбайливого батька вказують на брак внутрішньої підтримки та ресурсів для подолання стресів.

3. Внутрішню агресію: високий рівень аутоагресора вказує на те, що ці особи можуть мати схильність до самопокарання або негативного ставлення до себе.

4. Обмежену оптимістичну перспективу: низький рівень оптимістичної дитини свідчить про те, що ці особи можуть мати труднощі з формуванням позитивного світогляду через пережиті травми.

Результати тестування демонструють складну картину психоемоційного стану дорослих осіб з дитячими травмами. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до терапії, який включає розвиток внутрішніх ресурсів, підтримку емоційної регуляції та роботу над самооцінкою.

Отримані результати свідчать про те, що дитяча травматизація має значний вплив на психоемоційний стан дорослих, проявляючись у різних симптомах посттравматичного стресового розладу.

Дитяча травма суттєво впливає на розвиток особистості. В дорослому віці вона може призвести до: порушення емоційної регуляції: люди з травматичним досвідом в дитинстві можуть мати труднощі з управлінням своїми емоціями; проблеми з довірою: травма може спричинити недовіру до інших людей, що ускладнює формування близьких стосунків; схильності до тривожності та депресії: респонденти можуть частіше відчувати симптоми тривоги та депресії через пережитий травматичний досвід.

Найбільш вираженими є симптоми уникнення та вторгнення, що підкреслює необхідність розробки та впровадження цілеспрямованих психотерапевтичних інтервенцій для цієї групи осіб.

КПТ є ефективним методом, що дозволяє зменшити психологічні наслідки травматичного досвіду, змінюючи негативні когнітивні патерни, знижуючи емоційну реактивність та формуючи адаптивні моделі поведінки.

Його використання сприяє довготривалим позитивним змінам у житті клієнтів, які пережили травматизацію в дитинстві.

Експозиційна терапія є ефективним методом для зміни негативних переконань та поведінкових патернів, пов'язаних із травматичним досвідом у дитинстві. Її застосування дозволяє зменшити уникнення, знизити інтенсивність страху та формувати адаптивні стратегії подолання.

Групова терапія є ефективним засобом психологічної корекції та профілактики наслідків дитячої травматизації завдяки можливості емоційного переосмислення, соціальної інтеграції та формування нових поведінкових стратегій. Учасники таких програм отримують унікальний досвід підтримки та взаємодії, який сприяє довготривалим позитивним змінам у їхньому житті. Інтеграція групової терапії у психологічну практику є важливим кроком до створення здорового суспільства, де кожна людина має можливість подолати наслідки складного минулого та відчувати свою цінність.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження надали можливість до формулювання наступних висновків:

Травматичний досвід у дитинстві включає будь-які події чи ситуації, які перевищують здатність дитини адаптуватися, спричиняючи емоційний, когнітивний чи поведінковий дисбаланс. Відповідно до визначень у психології, дитячі травми можуть виникати внаслідок фізичного, емоційного чи сексуального насильства, нехтування, втрати близьких, хронічного стресу, економічної нестабільності або спостереження за травматичними подіями.

Результати узагальнення наукових джерел свідчать про те, що травматичний досвід дитинства можна класифікувати за: типом впливу (фізичні, емоційні, сексуальні, соціальні травми); тривалістю впливу (гострі, хронічні); за джерелом впливу (сімейного характеру, соціального характеру та ін.)

Дитячі травми можуть мати серйозні і тривалі психологічні наслідки, які впливають на емоційний, соціальний та когнітивний розвиток людини. Ці наслідки можуть проявлятися в дорослому житті, формуючи різноманітні психологічні розлади та труднощі в міжособистісних стосунках.

В дорослих, які пережили травматичні події в дитинстві, можуть розвивати ПТСР. Це проявляється в повторних спогадах про травму, нічних жахах, униканні ситуацій, що нагадують про травму, а також у підвищеній тривожності та збудливості. Дитячі травми часто призводять до розвитку різних форм тривожності та депресії, таких як генералізований тривожний розлад, соціальна тривога або фобії у дорослому віці. Дорослі, які пережили травми у дитячому віці, можуть мати знижену самооцінку і почуття власної неповноцінності. Вони можуть вважати себе винними в тому, що сталося, або відчувати себе незахищеними та безпорадними. Травми можуть вплинути на здатність людини формувати здорові стосунки з іншими (труднощі з довірою, страх відторгнення або надмірна залежність від інших).

Когнітивний аспект дитячої травматизації полягає у спотворених переконаннях, проблемах з концентрацією уваги та пам'яттю (зниження когнітивних функцій через стрес), складністю прийняття рішень (постійного відчуття невпевненості або страху помилитися).

Емоційний аспект полягає у розвитку хронічної тривоги і страху (дитина, яка зазнала травми, може розвинути підвищену чутливість до стресу в дорослому віці); депресивних настроїв (часто виявляється через відчуття провини, сорому або смутку); емоційної дерегуляції (труднощі в контролюванні гніву, плачу чи паніки).

Поведінковий аспект полягає в розвитку саморуйнівної поведінки (аутоагресія, зловживання речовинами; ризикова поведінка, саморуйнівна поведінка, соціальна ізоляція).

Дитячий травматичний досвід є одним із найважливіших факторів, що формують психоемоційний розвиток особистості. Травми, отримані в дитячому віці, можуть мати довготривалі наслідки, впливаючи на емоційне благополуччя, міжособистісні стосунки та соціальну адаптацію дорослої людини. У цьому контексті особливого значення набувають механізми подолання наслідків травматизації, а також роль сім'ї, соціального середовища та професійної допомоги в процесі відновлення.

Подолання наслідків дитячого травматичного досвіду в дорослому віці є багаторівневим процесом, який вимагає інтеграції особистих, соціальних і професійних ресурсів. Індивідуальні стратегії, такі як емоційна регуляція та рефреймінг, у поєднанні з підтримкою сім'ї та громади, сприяють ефективній адаптації. Професійна допомога, зокрема психотерапія й фармакотерапія, є незамінною для людей із тяжкими наслідками травматизації.

Соціальне середовище виконує вирішальну роль у процесі подолання наслідків дитячої травматизації. Емоційна підтримка родини сприяє формуванню стійкості. Важливими є теплі стосунки та можливість обговорення травматичного досвіду.

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що соціальне середовище відіграє важливу роль у процесі подолання травматизації, забезпечуючи підтримку та безпечне середовище для адаптації. Копінг-стратегії мають бути індивідуально підібраними з урахуванням особливостей особистості, виду травми та доступних ресурсів. Інтеграція соціальних, поведінкових та професійних підходів до подолання травми забезпечує найбільш ефективні результати.

Побудова безпечного середовища, розвиток резилієнтності та доступ до освітніх і терапевтичних програм сприятимуть зменшенню негативного впливу травм і підвищенню якості життя постраждалих осіб. Лише комплексний підхід до проблеми дозволяє забезпечити довготривалий результат і гармонійне функціонування в суспільстві.

Нами було проведене емпіричне дослідження психологічних наслідків травматичного досвіду в дитинстві. Аналіз інтерв'ю показав, що дитячі травматичні події мають значний вплив на емоційний, когнітивний та поведінковий аспекти життя дорослих. Найбільш поширеними наслідками є тривожність, депресивні стани та негативні переконання про себе. Водночас, частина респондентів відзначила розвиток позитивних якостей, таких як підвищена емпатія та стійкість до стресу, що свідчить про можливість посттравматичного зростання.

В результаті узагальнення розгорнутих відповідей нами були виділені основні емоції та їх тривалий вплив на особистість дорослої людини, що має травматичний дитячий досвід, а також визначені типові адаптаційні стратегії.

Основні емоції: страх, тривога, низька самооцінка, безпорадність, гнів, сором.

Тривалий вплив: проблеми з самооцінкою, довірою до інших, труднощі у спілкуванні та ухваленні рішень.

Адаптаційні стратегії: уникання, надмірний контроль, перфекціонізм, аддиктивна поведінка.

Наслідками для стосунків осіб, що мають дитячі травми стали: недовіра, уникнення близькості, конфліктність, самоізоляція.

Результати психодіагностики дали можливість визначити загальні тенденції впливу дитячої травматизації на особистість в дорослому віці, а саме:

1. Психоемоційні труднощі: високий рівень проблемного дорослого та депресивної дитини свідчить про те, що дорослі з дитячими травмами часто мають серйозні труднощі в адаптації та емоційній регуляції.
2. Недостатню підтримку: низькі показники здорового дорослого та дбайливого батька вказують на брак внутрішньої підтримки та ресурсів для подолання стресів.
3. Внутрішню агресію: високий рівень аутоагресора вказує на те, що ці особи можуть мати схильність до самопокарання або негативного ставлення до себе.
4. Обмежену оптимістичну перспективу: низький рівень оптимістичної дитини свідчить про те, що ці особи можуть мати труднощі з формуванням позитивного світогляду через пережиті травми.

Результати тестування демонструють складну картину психоемоційного стану дорослих осіб з дитячими травмами. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до терапії, який включає розвиток внутрішніх ресурсів, підтримку емоційної регуляції та роботу над самооцінкою.

Отримані результати свідчать про те, що дитяча травматизація має значний вплив на психоемоційний стан дорослих, проявляючись у різних симптомах посттравматичного стресового розладу.

Дитяча травма суттєво впливає на розвиток особистості. В дорослому віці вона може призвести до: порушення емоційної регуляції: люди з травматичним досвідом в дитинстві можуть мати труднощі з управлінням своїми емоціями; проблеми з довірою: травма може спричинити недовіру до інших людей, що ускладнює формування близьких стосунків; схильності до

тривожності та депресії: респонденти можуть частіше відчувати симптоми тривоги та депресії через пережитий травматичний досвід.

Найбільш вираженими є симптоми уникнення та вторгнення, що підкреслює необхідність розробки та впровадження цілеспрямованих психотерапевтичних інтервенцій для цієї групи осіб.

Психотерапія (особливо когнітивно-поведінкова чи експозиційна) допомагає реінтегрувати травматичний досвід у здоровий контекст.

КПТ є ефективним методом, що дозволяє зменшити психологічні наслідки травматичного досвіду, змінюючи негативні когнітивні патерни, знижуючи емоційну реактивність та формуючи адаптивні моделі поведінки. Його використання сприяє довготривалим позитивним змінам у житті клієнтів, які пережили травматизацію в дитинстві.

Експозиційна терапія є ефективним методом для зміни негативних переконань та поведінкових патернів, пов'язаних із травматичним досвідом у дитинстві. Її застосування дозволяє зменшити уникнення, знизити інтенсивність страху та формувати адаптивні стратегії подолання.

Групова терапія є ефективним засобом психологічної корекції та профілактики наслідків дитячої травматизації завдяки можливості емоційного переосмислення, соціальної інтеграції та формування нових поведінкових стратегій. Учасники таких програм отримують унікальний досвід підтримки та взаємодії, який сприяє довготривалим позитивним змінам у їхньому житті. Інтеграція групової терапії у психологічну практику є важливим кроком до створення здорового суспільства, де кожна людина має можливість подолати наслідки складного минулого та відчути свою цінність.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна Є. В. Епідеміологія нервово-психічних розладів у дітей, які пережили травматичні події. *Медична психологія*, 2015. 10(2), С. 45-52.
2. Алексєєва Г. М., Черкасова, О. Ю. Досвід роботи з травматизованими дітьми. *Психологічна допомога: Теорія і практика*, 2018, №5, С. 15–21.
3. Бабковська К. Вплив дитячих травм на доросле життя. URL: <https://babkovska.com/vplyv-dytyachyh-travm-na-dorosle-zhyttya/> – Дата звернення: 17.01.2025.
4. Бекешкіна І. Е. Вплив травматичного досвіду на формування ідентичності підлітку. *Соціальна психологія*, 2020, №4, С. 25–32.
5. Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми: монографія. Київ: Талком, 2016. 246 с.
6. Бодрова А. О. Психологія травми: теоретико-методологічні засади. Монографія. Київ: Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2019. 250 с.
7. Брилін Є. М., Ліпінський І. В. Основи психології особистості: навчальний посібник. Львів: Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 400 с.
8. Ван Дер Колк Б. Травма і особистість. Київ: Наш Формат, 2021. 312 с.
9. Вплив дитячого травматичного досвіду на психічне здоров'я у дорослому віці: наслідки та шляхи подолання URL: <https://psychologist.com.ua/vpliv-dityachogo-travmatichnogo-dosvidu-na-psixichne-zdorovya-u-doroslomu-vitsi-naslidki-ta-shlyaxi-podolannya/> – Дата звернення: 17.01.2025.
10. Гаврилова Л. М. Психологія стресу: теорія та практика. Київ: Академвидав, 2014. 300 с.

11. Герман Д. Травма та одужання: Жінки в полоні насильства. Київ: Основи, 2017. 240 с.
12. Горностаї П. П. Психологія колективних травм. Монографія. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2023. 280 с.
13. Горностаї П. П. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій. Практичний посібник. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2018. 180 с.
14. Гутковська Ю. Психологічні травми дитинства: наслідки та подолання. *Психологія сьогодення*, 2010, №3. С. 45-52.
15. Джек Віллідж Наказава. Уламки дитячих травм. Київ: Наш Формат, 2020. 310 с.
16. Дзюбенко І. М. Травматичний досвід у дитинстві: Емпіричний аналіз. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*, 2019, №3, С. 19–26.
17. Дитяча травма у дорослому віці. URL: <https://psycheexpert.com/uk/dytiacha-travma-u-doroslomu-vitsi> – Дата звернення: 17.01.2025.
18. Дитячі травми: вплив на психологічний стан та перспектива зцілення. URL: <https://mentalzon.com/uk/post/2068/> – Дата звернення: 17.01.2025.
19. Дідук І. А. Правові уявлення у контексті особистості. Проблеми загальної та педагогічної психології, 2006. 6(6), С. 104-111.
20. Екман П. Емоції і травма. Харків: Видавництво «Фоліо», 2020. 295 с.
21. Жабенко Т. Психологічна травма та її вплив на психосоціальний розвиток дитини. *Психологічний часопис*, 2021, №1, С. 30–37.
22. Іванов С. М. Ефективність терапії травм дитинства. *Український журнал психотерапії*, 2020, №2, С. 45–53.
23. Калініченко О. Г., та ін. Гендерні аспекти переживання травматичних подій. Київ: Видавничий дім «Альфа», 2021. 180 с.

24. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання. 2-ге вид. Монографія. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2021. 320 с.
25. Кондратюк М.П. Психологічні наслідки травматичних ситуацій у дітей. *Психологія і суспільство*, 2020. 30(1), С. 123-130.
26. Лазаренко С. В. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2016. 320 с.
27. Левченко О. Ю. Нейропсихологія травми у дітей. *Актуальні питання психології розвитку*, 2019, №3, С. 14–21.
28. Маслоу А. Психологія особистісного росту. Київ: Академвидав, 2018. 220 с.
29. Павленко І. А. Особливості подолання травматичного досвіду у підлітковому віці. *Психологія і психотерапія*, 2020, №2, С. 34–41.
30. Петрова М. В. Посттравматичні стани у дітей. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 250 с.
31. Петухова Л. В. Психологія стресу та способи його подолання. Навчальний посібник. Одеса: Видавництво ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. 220 с.
32. Психологічні травми та їх вплив на дітей. URL: https://nrozdiljst.at.ua/news/psikhologichni_travmi_ta_jikh_vpliv_na_ditej/2013-09-18-26 – Дата звернення: 17.01.2025.
33. Рогова І. С. Вплив психологічної травми на адаптацію дитини у шкільному середовищі. *Шкільний психолог*, 2021, №4, С. 9–16.
34. Романов К. А. Травматичні розлади у підлітків. Київ: Видавництво «Освіта», 2020. 280 с.
35. Скребець В. О. Екологічна психологія: підручник для студентів вузів. Київ: Видавничий дім «Слово», 2020. 342 с.
36. Тарасенко О. Л. Посттравматичне зростання після насильства. *Журнал клінічної психології*, 2018. №5. С. 27–34.

37. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: психологічні підходи до подолання життєвих труднощів. Монографія. Київ: Ніка-Центр, 2017. 280 с.
38. Уханов Д. Вплив сімейної динаміки на подолання травми в дитинстві. *Соціальна психологія*, 2019. №6. С. 40–47.
39. Франкл В. Человек в поисках смысла. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2021. 368 с.
40. Чижевська Г. О. Ефекти раннього стресу у дітей. *Психологічний журнал*, 2021, №3, С. 50–58.
41. Шульга Н. Психологічний супровід дітей, які пережили травму. Київ: Видавництво «Генеза», 2020. 190 с.
42. Яковенко С. В. Відновлення після травматичного досвіду. *Психотерапевтична практика*, 2021, №4, С. 12–18.
43. Aldwin C. M. Stress, Coping, and Development: An Integrative Perspective. Guilford Press. 2020. 147 p.
44. Anda R. F, Felitti V. J., Bremner J. D., Walker, J. D., Whitfield, C., Perry, B. D., ... & Giles, W. H. The enduring effects of abuse and related adverse experiences in childhood: A convergence of evidence from neurobiology and epidemiology. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 2006. 256(3), P. 174-186.
45. Bowlby J. A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development. New York: Basic Books, 1998. 190 p.
46. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press. 2009. 143 p.
47. Carver C. S., & Connor-Smith, J. Personality and coping. *Annual Review of Psychology*, 2010. 61, P. 679–704.
48. Cicchetti D., & Toth S. L. Child maltreatment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 2005. 3 (1), P. 409-438.

49. Compas B. E. Coping with stress during childhood and adolescence. *Psychological Bulletin*, 2017. 101(3), P. 393–403.
50. Corey G. *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. Belmont: Brooks/Cole, 2012. 544 p.
51. Ekinci S., & Kandemir H. Childhood trauma and its impact on mental health. *Journal of Trauma & Dissociation*, 2015. 16(4), P. 387-398.
52. Endler N. S., & Parker J. D. A. Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2022. 58(5), P. 844–854.
53. Felitti V. J., And, R. F., Nordenber, D., Williamso, D. F., Spit, A. M. Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 2018. 14(4), P. 245-258.
54. Folkman S., & Moskowitz J. T. Coping: Pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology*, 2004. 55, P. 745–774.
55. Fromm E. *The Art of Loving*. Harper & Row, 1994. 388 p.
56. Herman J. L. *Trauma and Recovery*. New York: Basic Books. 1992. 176 p.
57. Herman J. *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence—From Domestic Abuse to Political Terror*. New York: Basic Books, 1992. 336 p.
58. Kerbage H. Troubles du stress post-traumatique: «Donner à l'enfant des outils pour l'aider à reprendre le contrôle sur sa vie». *Le Monde*. 2024. 276 p.
59. Kocaryan O., Barinova L., & Kharchenko N. Structural similarities and symptomatology of childhood trauma. *Ukrainian Psychological Journal*, 2018. (1), P. 22-30.
60. Lazarus R. S., & Folkman S. *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer Publishing Company. 1984. 376 p.
61. Perry B. D., & Pollard R. Homeostasis, stress, trauma, and adaptation: A neurodevelopmental view of childhood trauma. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 1998. 7(1), P. 33-51.

62. Roth S., & Cohen L. J. Approach, avoidance, and coping with stress. *American Psychologist*, 2021. 41(7), P. 813–819.
63. Rutter M. Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *British Journal of Psychiatry*, 2021. 147(6), P. 598-611.
64. Seligman M. *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*. Free Press, 2006. 374 p.
65. Shapiro F. *Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR): Basic Principles, Protocols, and Procedures*. New York: Guilford Press, 2001. 416 p.
66. Taylor S. E. Health psychology: The science of health and behavior. *Annual Review of Psychology*, 1991. 42(1), P. 413–434.
67. Tedeschi R. G., & Calhoun L. G. The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 1996. 9(3), P. 455-471.
68. Teicher M. H., Anderson C. M., & Polcari A. Childhood maltreatment is associated with reduced volume in the hippocampal subfields CA3, dentate gyrus, and subiculum. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2009. 109(9), P. 563-572.
69. Van der Kolk B. Psychiatrist Bessel van der Kolk: 'When trauma becomes your identity, that's a dangerous thing'. *Financial Times*, 2023. 190 p.
70. Van der Kolk B. *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. New York: Viking, 2014. 464 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати діагностики за методикою Шкала оцінки впливу травматичної події, IES-R (Н. В. Тарабаріна)

№	вторгнення	уникнення	збудження	загальний вплив дитячої травми на особистість
1	17	15	7	39
2	9	17	10	36
3	15	12	7	34
4	20	11	16	47
5	18	26	12	56
6	25	19	14	58
7	24	18	21	63
8	17	28	18	63
9	16	19	8	43
10	12	27	17	56
11	17	15	7	39
12	9	17	10	36
13	15	12	7	34
14	20	11	16	47
15	14	23	16	53
16	25	19	14	58
17	18	12	21	51
18	17	28	18	63
19	16	19	8	43
20	12	27	17	56
21	17	15	7	39
22	9	17	10	36
23	15	12	7	34

24	20	11	16	47
25	15	23	26	64
26	18	27	12	57
27	18	24	18	60
28	17	28	18	63
29	16	19	8	43
30	15	23	26	64
31	17	15	7	39
32	9	17	10	36
33	15	12	7	34
34	20	11	16	47
35	14	23	16	53
36	25	19	14	58
37	29	12	20	61
38	17	28	18	63
39	16	19	8	43
40	12	27	17	56
41	17	15	7	39
42	19	14	28	61
43	15	12	7	34
44	20	11	16	47
45	27	23	11	61
46	25	19	14	58
47	18	26	21	65
48	17	28	18	63
49	16	19	8	43
50	12	27	17	56